

Mari Nygaard

”Identitet og transgresjon.”

En analyse av romanen *Etter Kaffen* av Anne Oterholm

NOR4091 – Masteroppgave i nordisk, særlig norsk, litteratur og språk i Lektor- og adjunktprogrammet

Universitetet i Oslo

våren 2008

Sammendrag

Masteroppgaven *Identitet og transgresjon* analyserer romanen *Etter kaffen* av Anne Oterholm. Den har først og fremst et sosiologisk utgangspunkt. Hovedpersonen Hanne står i sentrum for analysen, som tar utgangspunkt i begrepene *identitet* og *rolle*. Oppgaven inkluderer teori som handler om selvidentitet, senmodernitet og kjedsomhet, og belyser hvilke strategier som står til rådighet for det senmoderne menneske. Jeg tar blant annet opp fenomenet eksistensiell kjedsomhet, og i den forbindelse begrepet transgresjon. Hovedhandlingen i romanen dreier seg om et eksempel på transgresjon, hvor rollespill er en viktig bestanddel. Masteroppgaven har til slutt en del som plasserer forfatteren innenfor en nåtidig minimalistisk tradisjon.

Innhold

Sammendrag.....	1
1.0 INNLEDNING	3
1.1 Problemstilling	4
1.2 Resymé av romanen <i>Etter kaffen</i> av Anne Oterholm.....	4
2.0 TEORI	5
2.1 Om senmoderniteten	5
2.1.1 Intimsfæren er et utflytende fenomen i senmoderniteten.....	6
2.1.2. Ontologisk sikkerhet	7
2.1.3 Om romanens form og Giddens modell; ”å holde seg i gang”	7
2.1.4 Uro i redet	8
2.2 En drøftelse av begrepene rolle og identitet i klassisk og i senmoderne forstand	8
2.3 Romanen <i>Etter kaffen</i> plassert i en senmoderne kontekst.....	11
2.4 Kjedsomhet og transgresjon.....	12
3.0 FORFATTERSKAP OG KRITIKK.....	14
3.1 Forfatterskapet	14
3.2 Hva sier litteraturkritikerne om forfatterskapet?.....	16
4.0 EN ANALYSE AV ROMANEN <i>ETTER KAFFEN</i>	17
4.1 Hanne	17
4.1.1 Innledning	17
4.1.2 Morsrolle som praktisk omsorgs- og kontrollfunksjon.....	17
4.1.3 Bruddet med morsrollen.....	21
4.1.4 Identitet og morsrolle	22
4.1.5 Hannes selvfortellinger	22
4.1.6 Hvilke nye selvfortellinger i Hannes liv varsler romanen om?.....	25
4.1.6.1 Rollespillet i skogen.....	25
4.1.7 Rollespill og transgresjon.....	26
4.2 Julie	27
4.2.1 Julies selvfortelling	27
4.2.2 Om Julie, Hanne og ansvarlighet	28
4.2.3 Hvordan håndterer Julie morsviket?	29
4.2.4 Åpen utgang av romanen	30
4.2.5 Julie og Hanne.....	30
4.2.6 Julie og identitet	31
4.3 Henrik	32
4.3.1 Henriks selvfortelling.....	32
4.3.2 Om Hanne, Henrik og rollespill	33
4.3.3 Forfatterens agenda når det gjelder rollespill.....	35

4.3.4 Om rollespill og fenomenet kjedsomhet	35
4.3.5 Om Henrik, rolle og identitet	35
4.3.6 Om Peer Gynt-typen slik Rollo May ser ham.....	37
4.3.7 Om Giddens, forførelse og "sex addiction"	38
4.3.8 Om "sex addiction" og kjedsomhet	38
4.3.9 Et maktperspektiv anvendt på romanpersonene i <i>Etter kaffen</i>	39
5.0 AVSLUTNING	40
5.1 En plassering av <i>Etter kaffen</i> i et samtidsperspektiv.....	40
5.1.1 Innledning	40
5.1.2 Gulliksens essay om norske minimalistiske forfattere.....	41
5.1.3 Om minimalisme.....	42
5.1.4 Forbilder for norsk litterær minimalisme.....	43
5.2 Konklusjon.....	44
5.2.1 Identitet og transgresjon.....	44
5.2.2 Kjedsomhet og samtidsperspektivet.....	45
Bibliografi	47

1.0 INNLEDNING

Denne masteroppgaven er en analyse av romanen *Etter kaffen* av Anne Oterholm. Bakgrunnen for valget av romanen har sitt utgangspunkt i et mastergradsemne med fokus på norsk 1990-tallslitteratur. Det ble holdt ved Universitetet i Oslo høsten 2003, og ledet av professor Per Thomas Andersen. Han har dessuten vært min veileder på denne masteroppgaven.

Emnet hadde som et samlende perspektiv en plassering av norsk 1990-tallslitteratur i en senmoderne, sosiologisk ramme. Det er det samme senmoderne, sosiologiske perspektivet jeg har anvendt i masteroppgaven.

Det finnes ikke andre hoved- eller masteroppgaver om Anne Oterholm. Denne oppgaven har derfor blitt skrevet opp mot andre typer tekster om Oterholm. Det dreier seg da hovedsakelig om essays. Oterholm har dessuten selv skrevet et essay om sitt forfatterskap, som er vektlagt i oppgaven.

1.1 Problemstilling

Jeg studerer hovedpersonen Hanne i romanen *Etter kaffen* av Anne Oterholm, med utgangspunkt i begrepene *identitet* og *rolle*. Jeg inkluderer teori som handler om selvidentitet, senmodernitet og kjedsomhet, og belyser hvilke strategier som står til rådighet for det senmoderne menneske. Jeg tar blant annet opp fenomenet eksistensiell kjedsomhet, og i den forbindelse begrepet transgresjon. Hovedhandlingen i romanen dreier seg om et eksempel på transgresjon, hvor rollespill er en viktig bestanddel. Min hypotese er at Hanne befinner seg i den eksistensielle kjedsomhetens vold. Hun nærmer seg 40 år, og de to barna Julie (19) og Johannes (15) er snart på vei ut av redet. Hvordan takler hun denne situasjonen?

Jeg vil i analysen sette søkelyset på generasjonsmotsetninger på flere plan, bl.a. mor - datterforholdet. Er det slik at Hanne konkurrerer mot sin 19-årige datter? Er hennes forelskelse i Julies kjæreste Henrik en ondsinnet handling, eller kun en flukt fra kjedsomheten? For å kunne svare på problemstillingen, er analysen dermed sterkt fokusert på bipersonene Julie og Henrik.

1.2 Resymé av romanen *Etter kaffen* av Anne Oterholm

Romanen foregår i Oslo i vår tid, i senmoderniteten. Den handler om hovedpersonen Hanne, som er alenemor, og hennes familie som består av to barn. Barna er nå ungdommer; Julie på 19 år er student, men bor fortsatt hjemme. Johannes er 15 år. Hanne er allmennlege av yrke og arbeider

på legekontor. Hun er 39 år. Den fjerde personen er Henrik, Julies kjæreste som er fra Bergen. Han er 27 år.

Handlingen er lagt til en weekend tidlig om høsten. Johannes skal på rollespilltur til Halden og står på farten idet handlingen starter. Hanne har ingen faste planer. Julie ringer og sier at hun ikke kan komme hjem fordi hun må være hos bestevenninnen Pia som trenger hennes støtte. Hanne har lagt seg på sofaen for å hvile når det ringer på døra. Utenfor står en fremmed mann. Han presenterer seg som Julies kjæreste. Han sier han bor i Bergen, men er i Oslo i helgen. Hanne inviterer ham inn.

Dette er starten på en handling hvor mor tar seg av kjæresten til datteren en hel helg og hvor det utvikler seg til en intimrelasjon mellom de to.

Rollespill, maskulinitet, femininitet er begreper som svirrer i luften. Det skjer i en fortettet atmosfære som veksler mellom intellektuell utveksling, kroppslig berøring, tur i skogen og møter på utesteder. Julie er bare tidvis med i handlingen, men er hele tiden en sterk underliggende faktor for utviklingen av relasjonen mellom Hanne og Henrik. Johannes er lite tilstede som direkte aktør i handlingen, men er som Julie viktig i tematiseringen av Hannes morsrolle. Begge søsknene er med i den kontinuerlige samtalen mellom Hanne og Henrik.

2.0 TEORI

2.1 Om senmoderniteten

Jeg plasserer romanen *Etter kaffen* i den litteraturhistoriske epoken senmoderniteten, og vil derfor si noe om hva som kjennetegner denne epoken.

Senmodernitet er tiden vi lever i nå, og som har vart noen tiår tilbake. Store endringer har skjedd i denne perioden når det gjelder menneskets livsbetingelser.

Sentrale sosiologer som Anthony Giddens og Ulrich Beck bruker begrepet *risikosamfunn* for å karakterisere den tiden vi lever i i dag. Giddens snakker om ”et grunnleggende ustabilt risikoklima.”¹ Han sier dessuten:

Begrepet risiko bliver særlig sentralt i et samfund, som bevæger seg bort fra fortiden, bort fra traditionelle måder at gjøre tingene på, og som åpner seg selv for en problematisk fremtid.²

Beck sier om risikosamfunnet:

¹ Anthony Giddens, *Modernitet og selvidentitet* (København 1996), 137.

² Anthony Giddens, *Modernitet og selvidentitet* (København 1996), 134.

Vår tids risici og farer adskiller sig altså grunnleggende fra middelalderens, som for en overfladisk bedragtning kan minde herom, idet deres trussel er *global* (mennesker, dyr og planter), og deres årsager *moderne*. De er *moderniseringens* risici. De er det industrielle fremskridtsmaskineris *generelle* produkt og øges *systematisk* i takt med dettes utvikling [...] Ifølge deres natur truer de *selve livet* på denne jord i *alle* deres fremtrædelsesformer.³

Den aktuelle boken av Beck handler om globale trusler. Han anvender i likhet med Giddens begrepet refleksivitet. ”Moderniserings-prosessen bliver ”*refleksiv*, ” dvs. den gjør sig selv til tema og problem.”⁴

I boken *Intimitetens forandring* tar Giddens for seg forandringer som har skjedd med familiestrukturen og intimsfæren i senmoderniteten. Begrepet ”det rene forhold”⁵ har en sentral plass i verket.

Et rent forhold har intet med seksuell renhet at gjøre og er snarere et begrensende end blot et beskrivende begreb. Det henviser til en situation hvor to personer indgår i et socialt forhold for dets egen skyld, for hva de pågældende hver især kan få ud af en varig forbindelse med hinanden, og som kun fortsætter for så vidt som begge parter anser det for at tilfredsstille dem tilstrækkeligt til at blive i det.⁶

Som motsetning til ”det rene forhold” sier Giddens noe om forholdene i førmoderne tid:

”I det præmoderne Europa blev de fleste ægteskaber indgået på grundlag af økonomiske forhold, og ikke som følge av at parterne følte seg tiltrukket af hinanden.”⁷

2.1.1 Intimsfæren er et utflytende fenomen i senmoderniteten

I romanen *Etter kaffen* blir temaet ”den nye intimsfæren” berørt. ”Den nye intimsfæren” strekker seg inn i tidligere ”forbudte sfærer”. Det som tidligere var privat er nå blitt offentlig gjennom media. Tidligere tabuer er opphevet. Romanen berører temaet på en slik måte at det likevel kommer fram at grensene er der fortsatt, om enn mer utydelige. Temaet i denne romanen berører derfor på sett og vis et tabuområde. Det er uhørt at mor tar over kjæresten til datteren, men samtidig er det ingen utenfor privatsfæren som egentlig reagerer. Et resultat av overskridelser av tidligere tabugrenser kan derfor resultere i personlige tragedier i den type samfunn som vi lever i. Mennesker trår ofte over hverandres grenser uten at det finnes reelle sanksjoner. De personlige tragediene flyttes også ofte inn i den offentlige sfære gjennom massemedia uten at noen egentlig blir berørt, unntatt dem det gjelder. I senmoderniteten er det dermed slik at alle kan gjøre mer eller mindre som det passer dem selv, alle må selv sette sine egne grenser for passende oppførsel. Jeg

³ Ulrich Beck, *Risikosamfundet: På vei mod en ny modernitet* (København 1997), 31.

⁴ Beck, *Risikosamfundet: På vei mod en ny modernitet*, 28.

⁵ Anthony Giddens, *Intimitetens forandring* (København 1994), 63.

⁶ *ibid*

⁷ *Ibid.*, 45.

velger i fortsettelsen å kalle fenomenet *utflytenhet i intimsfæren*. I romanen kommer det tematisk til uttrykk ved at mor Hanne overtar sin datters kjæreste.

2.1.2. Ontologisk sikkerhet

Et viktig begrep for å kunne si noe om hovedpersonen Hannes situasjon i *Etter kaffen* er "ontologisk sikkerhet." Dette er et av Giddens mest sentrale begreper når han beskriver menneskets situasjon i senmoderniteten. Giddens drøfter det i boken *Modernitet og selvidentitet*.⁸ Han beskriver i den sammenheng en "stratifikations- model." som handler om menneskets strategier for å "holde seg i gang". Giddens definerer modellen på denne måten:

Jeg vil begynne med den premis at det at være menneske i realiteten vil si alltid at være klar over og på en eller annen måte kunne beskrive både, hva man foretager seg, og hvorfor man gjør det. Logikken bag en sådan oppfattelse er blevet grundig udforsket inden for den eksistensialistiske fænomenologi og den wittgenstein'ske filosofi. De sociale konventioner, der produceres og reproduceres i vores dagligdagsforestillinger, overvåges reflektivt af agenten som en del af det at "holde seg i gang" i livets mange brogede sammenhænge.⁹

Giddens knytter begrepene "diskursiv bevissthet" og "praktisk bevissthet" opp mot "stratifikations- modellen": "Adspurgte vil agenterne med andre ord normalt være i stand til at give en diskursiv fortolkning af karakteren af og begrundelsen for den adfærd, de er i gang med."¹⁰ Om praktisk bevissthet sier han at den har karakteren "å-ta-ting-for-gitt." Det handler om alle de ulike elementene hverdagslivet består av, og som har karakter av en type "ikke-bevissthet". Giddens berører temaet selv-refleksivitet eller selvovervåking som en selvfølgelig aktivitet alle mennesker bedriver. Det er en del av menneskets diskursive bevissthet for å "holde seg i gang."

2.1.3 Om romanens form og Giddens modell: "å holde seg i gang"

Selve formen i romanen *Etter kaffen* viser fram Hannes selvovervåkende aktivitet da romanen er en jeg-roman. Mens Hanne snakker med Johannes, Julie eller Henrik har hun hele tiden selvovervåkende tanker som ligger "under" dialogen. Denne typen jeg-roman har dermed en selvovervåkende karakter og kan formmessig sammenlignes med andre romaner i samtiden, for eksempel *Plutselig åpne en dør* av Trude Marstein. Det som også kjennetegner disse to jeg-romanene er bruken av en upålitelig fortellerstemme.

⁸ Giddens, *Modernitet og selvidentitet*, 49.

⁹ Ibid.

¹⁰ Ibid.

2.1.4 Uro i redet

Professor i nordisk litteratur, Per Thomas Andersen, berører i *Norsk litteraturhistorie* temaet ”uro i redet”¹¹ som en innfallsport til å si noe om litteraturen i senmoderniteten.

”Uro i redet” er et gjennomgangstema i den nye 1990-tallslitteraturen.[...] det er kjernefamilien og kjernefamiliens betingelser som forandres med til dels store konsekvenser for samfunnet i moderniteten.¹²

Andersen refererer til flere norske, senmoderne forfattere, blant annet Trude Marstein. Han sier om hennes roman *Plutselig høre noen åpne en dør*: ”vi befinner oss i en etter-familiær situasjon”¹³. I boken *Tankevaser - om norsk 1990-tallslitteratur*,¹⁴ analyserer han litteraturen i lys av nyere sosiologiske teorier. Andersen stiller opp motsetningsparet globalitet og individualitet som viktige stikkord i analysen av senmoderniteten.

2.2 En drøftelse av begrepene rolle og identitet i klassisk og i senmoderne forstand

I analysen av romanen *Etter kaffen* av Anne Oterholm er det nødvendig å finne anvendelige begreper for å kunne tolke hovedpersonen Hanne i romanen. Begrepene ”identitet” og ”rolle” er viktige for å kunne tolke hovedpersonen handlinger. Her benytter jeg to teoretikere som har et noe ulikt syn på ”identitet”. Disse to er eksistensialisten Johannes Sløk¹⁵ og sosiologen Anthony Giddens¹⁶. Sløk tilhører en klassisk, eksistensialistisk skole med sin definisjon av identitet, mens Giddens har en senmoderne tolkning av begrepet.

Sløk legger vekt på at mennesket må finne fram til *sin rolle* i livet. Når hun har gjort det, skal hun holde fast ved denne rollen. Hun skal ikke vingle fram og tilbake. For at omgivelsene skal vite hvem hun er, må hun framtre på en gjenkjennbar måte fra gang til gang i de ulike livssammenhenger. Det ligger i Sløks eksistensialistiske resonnement at det kan ha vært en lang erkjennelseskamp bak, før et menneske vet hva dets egen rolle er i livet.

¹¹ Per Thomas Andersen, *Norsk litteraturhistorie* (Oslo 2001), 562.

¹² Ibid.

¹³ Ibid., 563

¹⁴ Per Thomas Andersen, *Tankevaser: Om norsk 1990-tallslitteratur* (Oslo 2003)

¹⁵ Johannes Sløk, *Eksistensialisme* (Oslo 1966)

¹⁶ Giddens, *Modernitet og selvidentitet*

Mennesket må kunne godtgjøre hvem det er, må kunne identifisere seg. Egentlig er det i dette gjemt to forskjellige problemer, som dog henger sammen på en slik måte at de stadig går i ett: mennesket må først godtgjøre sin identitet i den forstand at det kan bevise hvem det er; det må kunne tre fram med sitt navn og vesen; men dernest må det dessuten kunne fastholde sin identitet med seg selv under alle skiftende omstendigheter. Det kan ikke snart være én, snart én annen, men det må være den samme og seg selv fra den ene til den annen situasjon. Det skal med andre ord ikke bare skaffe en identifikasjon, det skal fastholde den.¹⁷

Giddens har en annen innfallsvinkel til sitt begrep ”selvidentitet”. Han tar avstand fra Sløks klassiske definisjon som legger vekt på å *fastholde* identiteten som et mål i seg selv.

Men hvad er selvidentitet mere præcis? Da selvet er et temmelig amorft fenomen, kan selvidentiteten ikke blot referere til dets stabilitet over tid på samme måde som filosoffer f.eks. taler om objekter eller tings ”identitet”.¹⁸

Giddens sin definisjon av identitet har mennesket i senmoderniteten i fokus. Han legger vekt på at nåtidsmennesket opplever en sterkt foranderlig virkelighet, og at identitetsbegrepet derfor må romme dette aspektet. Han er imot en definisjon av identitet som framhever ”fastholdelse” som selve kjennetegnet på at mennesket har en identitet. Grunnen er at menneskene i dag må være tilpasningsdyktige på en annen måte enn tidligere tider for å kunne fungere godt. Giddens setter et annet, viktig begrep i sammenheng med selvidentitet, nemlig ”selvrefleksivitet”. Sentralt i den selvrefleksive holdning står ”selvfortellingene”. Selvfortellingene til det enkelte menneske består av det et menneske har opplevd og erfart i livet, og som i sin tur har ført til en type selvforståelse av ”hvem er jeg?” ”Selvidentiteten skabes af den refleksive strukturering af selvfortællingene.”¹⁹

Giddens sier at for å adaptere de store og fundamentale forandringene av eksistensvilkårene som blant annet ny teknologi har ført med seg, må mennesket i senmoderniteten fungere selvrefleksivt. Det må til enhver tid være villig til å se på seg selv ”på nytt”, og være villig til å endre holdning og handlemåte. Slik han beskriver den selvrefleksive prosessen, er det snakk om overlevelsesmekanismer som trer i kraft hos enkeltmennesket.

I analysen av *Etter kaffen* er det spesielt hans beskrivelser av *endringene i intimsfæren*²⁰ i senmoderniteten som er vesentlige. Han beskriver i boken *Modernitet og selvidentitet* hvordan det i den senmoderne tid dukker opp nye, mellommenneskelige utfordringer i forhold til de som var forut for de gjennomgripende, teknologiske forandringene. Som eksempel på endringer i intimsfæren nevner han skilsmisser. Endringer i samfunnet over tid har ført til at store befolkningsgrupper i lange perioder av livet lever alene. Enkeltmennesker utsettes da for en type belastning som før ikke har vært utbredt. Dette ”samfunnsfenomenet” har faktisk ikke eksistert før

¹⁷ Sløk, *Eksistensialisme*, 62

¹⁸ Giddens, *Modernitet og selvidentitet*, 67-68

¹⁹ Giddens, *Modernitet og selvidentitet*, 280.

²⁰ Giddens, *Intimitetens forandring*.

i nyere tid, og da finnes det ikke lenger klare handlingsstrategier. Det enkelte menneske må ved hjelp av sine selvfortellinger eksperimentere seg fram til nye måter å takle livet på. I følge Giddens er det her den selvrefleksive holdningen trer i kraft. Det senmoderne, vestlige mennesket relaterer seg hele tiden til det som skjer rundt henne. Hun leser aviser, ser på TV, hun snakker med kollegaer på jobben og med venner av begge kjønn. Når hun har et problem, diskuterer hun det med en eller flere i sitt eget ”nettverk”. Hun finner en løsning gjennom samtaler og hun går kanskje i terapi i perioder. Forskjellen fra tidligere tider er de ”refleksive” samtalene med andre om seg selv for å finne måter å håndtere livet på. Tidligere fantes det rigide modeller for handlingsmåter. Man hadde regler for alle livsområder, og samfunnet var tydelig klassedelt. I vår samtid må mennesket selv velge sin handlingsstrategi, men vil dra nytte av andres rådgivning. Alternativene for handlingsmåter er mange. Kanskje får hun en rekke ulike råd, men det er likevel opp til henne selv å velge blant disse. Og det er her selvidentiteten kommer inn. Hennes selvfortellinger vil gi henne svaret på hvilket handlingsalternativ som er riktig for henne. Hun må til syvende og sist stole på seg selv og sin egen vurderingsevne. Og dette er den største utfordringen for individet. Tidligere var den sosiale kontrollen mye sterkere. I dag er det ikke lenger så klare oppfatninger av rett og galt i intimsfæren. Om enkeltmennesket handler riktig eller galt vil tiden vise. Poenget er at det er *hennes* problem. Gjør hun et galt valg, kan hun imidlertid prøve å rette det opp. Det trenger ikke være fatalt. Før kunne gale valg få katastrofale konsekvenser, og individet risikerte å bli utstøtt av samfunnet. I dag kan enkeltmennesket lettere styre livet sitt ved ”å justere underveis”. Den selvrefleksive holdningen virker justerende på de valgsituasjonene som oppstår i løpet livet.

En del takler dette godt gjennom prøving og feiling samt flaks og uflaks. Men for andre igjen blir den utfordringen det er å mestre tilværelsen i senmoderniteten for stor. Hvis vi her bringer inn Sløks definisjon av identitet, vil Giddens si at den ikke strekker til for nåtidsmennesket. I følge ham er det ikke et mål for det senmoderne mennesket å finne en fast, stabil og uforanderlig identitet. Siden det senmoderne samfunnet er i stadig forandring, må individet tilpasse seg disse forandringene. Det må være fleksibelt og til enhver tid være villig til ”å forstå” seg selv på nytt og handle deretter. Dette har bl.a. å gjøre med det fenomenet som Giddens beskriver som en viktig del av det refleksive samfunnet, nemlig oppløsningen av tid og rom. I denne rammen - analysen av en roman om blant annet tiltrekning mellom mann og kvinne, nevner jeg et spesielt fenomen som moderne teknologi har åpnet opp for som har å gjøre med oppløsningen av tid og rom. Det handler om internett og menneskers mulighet til å kommunisere på et intimt nivå med fremmede. Ved hjelp av noen tastetrykk på mobiltelefon eller datamaskin kan du treffe en som bor i Canada eller på Filippinene, selv om du befinner deg i Norge. Nåtidsmenneskets muligheter i intimsfæren avhenger ikke lenger av det som er nært i tid og rom,

og dette er revolusjonerende for hvordan hun tenker om seg selv. For noen kan de nye mulighetene virke lammende. Det nære, trygge, oversiktlige eksisterer ikke lenger. Den ontologiske tryggheten er truet. Hvem er jeg da? Hvis man har ”gode selvfortellinger,”²¹ har man fundament til å greie seg med selvrefleksiviteten som redskap. I motsatt fall vil omgivelsene ikke nødvendigvis ta vare på deg om du faller igjennom og ikke takler tilværelsen. Da er det samfunnsinstitusjonene som overtar ansvaret. Det upersonlige samfunnet, ”det offentlige” går inn og tar grep.

2.3 Romanen *Etter kaffen* plassert i en senmoderne kontekst

Jeg velger i analysen av romanen *Etter kaffen* å anvende begrepet ”etter-familiær” for å kunne si noe om hovedpersonen Hannes livsvalg. Hanne har aldri vurdert å bo sammen med Per, faren til sine barn. Hun planla først å få ett barn med Per, og noen år senere planla hun å få ett til med ham. Siden romanen er skrevet med førstepersons fortellerstemme, vet vi ingenting om Pers syn på saken. Vi vet imidlertid at Hanne aldri har bodd sammen med Per. Hanne *planla* med andre ord en ”etter-familiær” situasjon. Det ”å planlegge” en slik situasjon er et senmoderne fenomen.

Hannes livsvalg ble muliggjort som et resultat av kvinnefrigjøringen i Norge på 1900-tallet med særlig vekt på perioden 1960- og 70-tallet. Frigjøringen innebar økonomisk selvstendighet for kvinner på lik linje med menn. Forskjellen mellom Hanne og kvinner i generasjonene før, var at Hanne representerte den aller første generasjonen som var i en *reell* valgsituasjon. Hun kunne lettere velge studier til tidligere mannsdominerte yrker.

Hanne tilhørte også den første generasjonen som kunne planlegge svangerskap.

Hennes legeutdannelse gjorde henne i stand til å realisere drømmen om å være alenemor og fri fra avhengigheten av en mann. Romanen beskriver allikevel en ”ekstremsituasjon”. Det er ikke vanlig å leve så avsondret fra et parfellesskap som Hanne har valgt. Vi kan si at romanen setter på spissen den type livssituasjon en kvinne i senmoderniteten kan velge. Forfatteren velger en ekstrem setting, kanskje for å tydeliggjøre den valgsituasjonen Hanne har befunnet seg i hele sitt voksne liv? Oterholms forteller dessuten om situasjoner som kan oppstå i forlengelsen av ”det etterfamiliære.”

Det paradoksale i Hannes situasjon, slik romanhandlingen legger opp til, er at hun lever hele sitt voksenliv avsondret fra et voksent fellesskap og havner dermed i en svært sårbar situasjon når hun ”blir utsatt for” en som Henrik. Hun greier ikke å verge seg mot Henriks pågåenhet. Han representerer i en slik kontekst en som kommer utenfra og ”velter” et godt

²¹ Giddens, *Modernitet og selvidentitet*, 70.

kontrollert liv. Hannes livssituasjon blir sårbar på en måte som Giddens setter ord på i sin behandling av fenomenet ”skæbnesvangre øyeblikk” i menneskelivet.²²

Skæbnesvangre øyeblikke er de tidspunkter, hvor hændelser indtræffer samtidig på en sådan måde, at individet så at sige står ved en korsvej i sin tilværelse, eller hvor en person får opplysninger med skæbnesvangre konsekvenser. [...] Skæbnesvangre øyeblikke representerer en trussel mod det beskyttende hylster, som skærmer individets ontologiske sikkerhed, fordi den ”alt-er-som-det-plejer”-indstilling, som er så viktig for dette hylster, uundgåeligt vil blive gjennombrudt.[...] I skæbnesvangre øyeblikke står individet over for høy-konsekvensrisici, som er sammenlignelige med de risici, der er karakteristiske for kollektiv aktivitet.²³

Giddens utsagn ovenfor knytter handlingen i boken opp mot begrepet ”risikosamfunnet.” Bokens handling gir et eksempel på ”en skjebne” i en tid som er refleksiv og som ”skaper seg selv”. Dette er en tid hvor gamle normer ikke lenger gjelder, og hvor friheten for enkeltmenneskets handlinger kan synes ubegrensede. Jeg kommer nærmere inn på dette i teoridelen av oppgaven som omhandler hovedpersonen Hanne og begrepene ”rolle og identitet.”

2.4 Kjedsomhet og transgresjon

Et viktig begrep i den følgende romananalysen er ”kjedsomhet”. Lars Frode Svendsen drøfter dette begrepet inngående i *Kjedsomhetens filosofi*. Han refererer her blant annet til Heidegger:

Å fordrive tid er å forsøke å fordrive kjedsomheten ved å finne et eller annet, i prinsippet hva som helst som kan holde oppmerksomheten fanget [...] I kjedsomheten er tiden *treg*, og gjennom denne tregheten merker vi at vi ikke har tiden i vår makt, at vi er underlagt den. Vi forsøker å fordrive denne makten gjennom tidsfordrivet. Vi lar blikket vandre, og ser ikke etter noe bestemt, men etter *hva som helst* som kan fylle blikket.²⁴

Svendsen sier at det er spesielt begrepet ”befintlighet” som Heidegger knytter til kjedsomhetsbegrepet; det at mennesket til enhver tid er stemt i et visst leie. Hun kan for eksempel være oppstemt, nedstemt, fylt av kjedsomhet, angstfylt og så videre. Om hun befinner seg i et vedvarende stemningsleie av kjedsomhet, er hun i den eksistensielle kjedsomhetens vold: ”sjelen er uten innhold og verden går på tomgang”²⁵.

Min hypotese er at hovedpersonen i *Etter kaffen*, Hanne, befinner seg i et slikt stemningsleie. I løpet av romanhandlingen blir hennes kjederøyking en indikasjon på dette. I Heideggers filosofi er ”kastethet” et begrep som omhandler dette. Mennesket er til enhver tid kastet inn i situasjoner av ulik art, og i dette situasjonsbegrepet ligger det at vi alltid er stemt på en bestemt måte.

²² Giddens, *Modernitet og selvidentitet*, 131-137.

²³ Ibid.

²⁴ Lars Frode H. Svendsen, *Kjedsomhetens filosofi*, (Oslo 1999), 122.

²⁵ Ibid., 42.

[...] ”Hos Heidegger er denne stemthet bare interessant som et uttrykk for en underliggende ontologisk struktur, det han kaller befintlighet [...] Når man er fanget i en slik form for ”stemthet”, er man en annen enn den man er i sitt daglige liv- og ens verden er annerledes”.[...] ”Engstelse, men også kjedsomhet er en eksistensielt viktig form for slike stemninger, en viktig form for ”grunnbefintlighet”- en måte å være, befinne seg i verden på som former øyeblikket.²⁶

Hanne beskrives i romanen på en slik måte at sitatet ovenfor kan brukes om hennes grunnstemning slik jeg tolker den.

Sentralt i romananalysen står fenomenet *transgresjon* som jeg knytter opp mot kjedsomhetsbegrepet. Hanne er i en situasjon hvor hun er åpen for forførelse. Det er i denne sammenhengen jeg anvender begrepet transgresjon. Det handler om en type overskridelse i sinnet. Transgresjon oppstår når individet hele tiden søker opplevelser som innebærer slik overskridelse. Forførelse innebærer en mental og følelsesmessig overskridelse. Transgresjon er horisontalt, og står i motsetning til transcendentale opplevelser som er dyptloddende og vertikale. Transgresjon er dennesidig, mens søken etter transcendentale opplevelser bærer preg av søken mot det guddommelige.

Svendsen skriver om begrepet i *Kjedsomhetens filosofi*. Han benytter det i sin analyse av en rekke romaner fra den engelskspråklige litteraturen. Jeg synes at *Etter kaffen* skriver seg inn i den samme sjangeren som Ludwig Tiecks *Der Geschichte des Herrn William Lovell* fra romantikken. Hovedpersonen i denne romanen søker hele tiden på nytt *det nye* i livet for å bli tilfredsstilt.

Når man kaster seg på det nye, er det med håp om at det nye skal kunne ha en individuierende funksjon og forsyne livet med en personlig mening, men alt nytt blir snart gammelt, og løftet om den personlige meningen blir aldri innfridd, i det minste ikke mer enn høyst midlertidig.²⁷

”Det nye” i denne konteksten kan tolkes som Hannes opplevelse av Henriks inntreden på arenaen. Henriks væremåte spriter opp tilværelsen til Hanne for en kort periode.

Svendsen nevner dessuten Bret Easton Ellis’ *American psycho* som et eksempel på en nåtidig roman hvor transgresjonsfenomenet er en bærende drivkraft i hovedpersonens handlingsmønster. Hovedpersonen i romanen, Patrick Bateman, utvikler en voldsstrategi som utslag av dyp kjedsomhet. Stadig voldsutøvelse tilfredsstiller hans behov for overskridelse, og innebærer for ham en flukt fra kjedsomheten.²⁸ Denne romanen viser transgresjonslogikken; at det er vanskelig å stoppe seg selv i de handlingene som er nødvendige for at transgresjonen skal

²⁶ Frode Nyeng, *Eksistensens filosofi: Om frihet, angst og mening i eget liv*, (Oslo 2003), 144-145.

²⁷ Svendsen, *Kjedsomhetens filosofi*, 46.

²⁸ Ibid., 70.

kunne skje. Trangen til transgresjon er overveldende fordi den innebærer en vei ut av den dype kjedsomheten. Bateman tvinger seg selv på slutten av romanen til å opplyse omverdenen om sine bestialske mord, som til da ikke er blitt oppklart, i den hensikt å stoppe impulsene som hele tiden er ham overmektige. Han opplever imidlertid ikke å bli trodd, og fortsetter dermed som før.

I disse romanene, hvor transgresjon er drivkraften i handlingen, er alle hoved -personene preget av en dyp eksistensiell kjedsomhet. En følelse av at livet går på tomgang. For å knytte an til ”senmodernitet” som fenomen, kan vi si at kjedsomhet er et framtrædende trekk ved det nåtidige.

Hovedpersonen i *Etter kaffen* ligger på sofaen og kjenner på tomhetsfølelse i begynnelsen av romanen. Etter min mening kan transgresjonsbegrepet anvendes for å si noe om Hanne. Jeg tar utgangspunkt i *Kjedsomhetens filosofi* av Svendsen og hans redegjørelse for Heideggers syn på kjedsomhet som fenomen. Heidegger mener at kjedsomheten har en verdi, fordi idet mennesket kjenner på denne type grunnstemning, kan hun komme i kontakt med ”Dasein,” som iflg. Heidegger er det viktigste i livet.

Det handler om å bli våken for en grunnstemning. Heidegger vil vekke kjedsomheten snarere enn å la den slumre gjennom ulike former for tidsfordriv ”[...] Og Heidegger vil nettopp framkalle ’Daseins våkenhet for seg selv.’ Visse eksistensielle situasjoner, som angsten og kjedsomheten, åpner opp for en motbevegelse, fordi Dasein i disse situasjonene ikke lenger kan gå opp i verden, men brutalt kastes tilbake på seg selv.”²⁹

Med et slikt syn på kjedsomhet, har Hanne i *Etter kaffen* en gylden mulighet til ”å kjenne på kjedsomheten”. Hun velger imidlertid tidsfordrivet. Min antagelse er at dette skjer ubevisst.

Jeg velger i oppgaven å ha ulike teoretiske innfallsvinkler for å kunne si noe om hvem Hanne er. Sosiologen Giddens er sentral. ”Selvrefleksivitet”, ”selvidentitet” og ”selvfortelling” er nøkkelbegreper i analysen. Begrepet selvrefleksivitet inngår i hans samfunnsanalyse med begrepet ”refleksivitet” som et hovedbegrep.

Heideggers begreper om kjedsomhet og L.F. Svendsens tolkning av disse, samt begrepet transgresjon, er nødvendige analyseredskaper for å kunne si noe om hvem hovedpersonen Hanne i *Etter kaffen* er.

3.0 FORFATTERSKAP OG KRITIKK

3.1 Forfatterskapet

²⁹ Svendsen, *Kjedsomhetens filosofi*, 121.

Anne Oterholm ble født i 1964 i Illinois i USA. Hun debuterte med romanen *ikke noe annet enn det du vil*³⁰ i 1995, og fulgte opp med *Avbrutt selskap* i 1996. Hun hadde tidligere tatt fransk hovedfag med en avhandling om Marguerite Duras ved Universitetet i Oslo.

Oterholm har også arbeidet som kritiker og skribent i Morgenbladet, Vinduet og Utflukt. Hun har dessuten blitt tildelt to priser: i 1995 som "Årets debutant" i Bokklubben Nye Bøker, og i 1999 fikk hun "Tanums kvinnestipend." Oterholm har vært leder av Den norske forfatterforening siden 2005.

I essayet *Det herreløse*³¹, sier forfatteren noe om hva hun ønsker å formidle med forfatterskapet sitt. Hun setter egne synspunkter inn i en større ramme, og nevner litteraturteoretikeren Mikhail Bakhtin som et forbilde. Hans definisjon av romansjangeren har hun tatt som sin egen: "At romanen er et opprør mot det absolutte eller autoritære. [...] Det som virkelig er romanens stoff: eksistensens fundamentale uferdighet."³² Disse to setningene kan stå som et manifest for Oterholms eget forfatterskap.

Mange av hennes hovedpersoner befinner seg i eksistensielle vakuum. Noen befinner seg helt i randsonen for eksistens overhode (*ikke noe annet enn det du vil*). Oterholms litterære prosjekt er undersøkende i formen. Hun er ikke opptatt av å gi svar eller løsninger i diktningen sin, og hennes hovedpersoner er ofte ubevisste rundt sin egen livssituasjon. Leseren ser tomheten og kjedsomheten som preger tilværelsen deres, og kan bli ubehagelig berørt fordi det minner henne om noe i henne selv eller noe hun ser rundt seg i samfunnet. Det er nettopp derfor Oterholms kunst berører.

Oterholms skrivestrategi er mye overflatebeskrivelse. Hun kommenterer i essayet "overflate" slik: "ekstrem beskrivelse av detaljer som ikke har noen spesiell funksjon."³³ Hun kaster persongalleriet sitt ut i tomhetens univers, og lar det leve sitt eget liv. Hun har en skrivemåte som får frem de små tingene i livet, det flate, det på mange måter eksistensielt "uløselige". Hun skriver om mennesker "fanget" i sin egen kropp, sin fortid, sin familiekontekst. Oterholm har i essayet en idé om hvem leseren er, relatert til hennes tekst.

Den veggen alle ballene eller overflaten blir slengt inn mot. Bli klangbunnen i ren desperasjon eller lykkelig samtykkende fordi det er en god posisjon[...] jeg er som romanforfatter ekstremt moraliserende overfor den som ikke vil ha denne posisjonen, fordi den posisjonen innebærer friheten til å produsere nytt.³⁴

³⁰ Anm. *ikke noe annet enn det du vil* (1995) og *tilfeldigvis begjær* (2001) står begge oppført med liten forbokstav i Gyldendals paperbackutgave av *Etter kaffen* (2002)

³¹ Anne Oterholm, "Det herreløse", essay, *Vinduet* nr 1 (Oslo 2003)

³² Ibid., 1.

³³ Ibid., 4.

³⁴ Ibid., 5.

Hun ønsker at leseren skal være klangbunnen. Med et slikt syn på leseren har hun da som forfatter en enorm frihet når det gjelder personene i romanene sine. Hun kan la dem gjøre nær sagt hva som helst. Leseren er den som skal ta i mot, vurdere, godkjenne eller forkaste.

3.2 Hva sier litteraturkritikerne om forfatterskapet?

I siste bind av *Norges litteraturhistorie* blir Oterholms to første romaner omtalt av Øystein Rottem.³⁵ Han karakteriserer henne som en ”stilsikker minimalist” og ”en blikkets forfatter”. I sin omtale av *Avbrutt selskap* sier han at den handler om ”mennesker som lever på overflaten”. I en anmeldelse av *tilfeldigvis begjær* berører han kjedsomhetstemaet, og henviser dermed til den boken som utgjør en viktig del av teorigrunnlaget i denne analysen, nemlig Lars Frode H. Svendsens bok om kjedsomhet.

”For en tid siden kom det ut en fagbok om den moderne kjedsomheten. Anne Oterholms nye roman kan leses som et velegnet litterært illustrasjonsmateriale til noen av hovedpoengene i denne boka.”³⁶

I sin essaysamling *Konstruksjon og inderlighet* har Trude Marstein et essay viet Oterholms forfatterskap. Her kommenterer hun Oterholms skrivemåte, og gir eksempler fra romanene *tilfeldigvis begjær* og *Etter kaffen*. Hun gir nærmest en hyllest til Oterholms romaner og karakteriserer forfatterskapet som ”modig” og ”farlig.”³⁷ Hun sier blant annet om Oterholm og moral at: ”Det er noe felles for alle Oterholms bøker, noe som går igjen. Det kan være begjær, passivitet, apati. Umoral? Amoral. En kombinasjon: et passivt, malplassert begjær.”³⁸

Journalisten Geir Vestad har fordypet seg i særlig grad i Oterholms forfatterskap, og han bejubler det i like stor grad. Han plasserer Oterholm i kategorien minimalistiske, nye, norske forfattere. De som ”arbeider i en tradisjon som lar seg se i forlengelse av så vel den franske nyromanen, som Roland Barthes’ teori fra *Litteraturens nullpunkt* om ’écriture blanche’ – den hvite, nøytrale skrivemåten”.³⁹ Han nevner i den forbindelse Oterholms hovedoppgave i fransk ved Universitetet i Oslo om Marguerite Duras, og hevder at romanene hennes har elementer som klart minner om Duras. Han viser her til *ikke noe annet enn det du vil* og *Avbrutt selskap*.

Om Anne Oterholms litterære prosjekt refererer han til sitt eget intervju med forfatteren i Hamar Arbeiderblad. Han siterer fra intervjuet: ”Jo, jeg er nok en del av en meningsløshetsgreie.

³⁵ Øystein Rottem, *Norges Litteraturhistorie: Etterkrigslitteraturen*, bind 8, Oslo 1996-98, 755.

³⁶ Øystein Rottem, anmeldelse av Oterholms roman *tilfeldigvis begjær* (*Dagbladet*, 16/5-2001)

³⁷ Trude Marstein, *Konstruksjon og inderlighet: Essays*, (Oslo 2004), 81.

³⁸ Ibid., 86.

³⁹ Geir Vestad, ”Minimalismens tiår”, essay, Norsk litterær årbok 1999 (Oslo 1999), 154.

Det er vanskelig å tro at det kan gå bra på noen måte. Det er like vanskelig som å skjønne at det er noen vits i noens liv. Alle dør jo hele tida.”

Vestad mener at denne grunnstemningen kommer til uttrykk i disse, til da utgitte romanene. Geir Gulliksen kommenterer Oterholms første roman. ”Først og fremst er denne romanen en studie i undergangsfascinasjon: [...]”⁴⁰. Dette synspunktet sammenfaller med Vestads kommentar om grunnstemningen i romanene. Videre sier han om forfatteren: ”Stilistisk kan Oterholm leses opp mot Marguerite Duras”. Dette synspunktet sammenfaller også med Vestads.

4.0 EN ANALYSE AV ROMANEN *ETTER KAFFEN*.

4.1 Hanne

4.1.1 Innledning

I første del av kapittel 4 analyserer jeg Hanne og morsrollen, som er et hovedtema i oppgaven. Jeg vil først ta for meg Hannes forhold til sønnen Johannes som er femten år. Deretter vil jeg fokusere på forholdet til Julie på 19 år, som er det mest sentrale i oppgaven. Jeg vil fokusere på Hannes handlinger som fører til et brudd med morsrollen, samt undersøke hvilke faktorer som forårsaker bruddet. Til slutt vil jeg analysere Hannes handlemåte i den tiden romanen handler om, i lys av definisjonene av identitet skissert i teorikapitlet.

4.1.2 Morsrolle som praktisk omsorgs- og kontrollfunksjon

4.1.2.1 Hanne og Johannes

Romanen starter med en oppvisning i tradisjonell omsorgs- og kontrollutøvelse av morsrollen. Johannes driver med ”live” *rollespill*, og nå skal han på tur. Denne typen rollespill har mange deltakere og er ofte historiske. I helgen skal Johannes spille ”live” i Halden og han skal være trell i et vikingespill. Hanne forlanger at han skal ha med mobiltelefon slik at de kan holde kontakten mens han er bortreist.

⁴⁰ Geir Gulliksen, ”Skrive og stryke”, essay, *Kritikkjournalen* (Oslo 1995), 36.

- Hvis du har på mobilen om kvelden, eller etter åtte, så kan jeg ringe deg, så slipper du å tenke på at du skal huske å ringe.
- [...] jeg skal ikke ha med mobil.
- Hva?
- Det er ikke lov.
- Nå er du ikke alvorlig? [...]
- Mamma, mobiler i middelalderen? ⁴¹

Hanne avslutter denne dialogen med sønnen ved å si: ”Det er jeg som har makten! Du kan faktisk ikke bare gå”.⁴² Men det ender med at Hanne gir seg og Johannes drar uten mobil.

Diskusjonen avspeiler Hanne som mor i *omsorgs* og *kontrollfunksjonen*. Hun er ansvarlig, men ikke diktatorisk. Hun har bestemte meninger og ser det som sin oppgave å sette grenser for barnet sitt.

I denne sekvensen med Johannes, viser hun også den andre tradisjonelle delen av morsrollen, nemlig praktisk omsorg. Johannes finner ikke ullsokkene sine. Han har det travelt og er i ferd med å dra uten, men det ønsker ikke Hanne. Hun leter i full fart inne på gutterommet og finner dem innerst under senga.

Hanne lykkes som mor i denne delen av romanen. Hun finner sokker så gutten slipper å fryse i skogen. Hun argumenterer med ham om mobiltelefonen og gir seg til slutt i sitt innstendige behov for kontroll over guttens bevegelser. Hun tar en slags indre beslutning om at det helst vil gå bra. Men hun er imot turen og ”settingen”, nemlig at Johannes skal på rollespilltur. Hun er tydelig tilstede i morsrollen som en svært ansvarlig forelder som involverer seg og bryr seg.

I den første sekvensen med Johannes er det to temaer som blir belyst. Det ene er den praktiske omsorgsrollen og kontrollfunksjonen. Men et viktig tema som også er en del av dialogen mellom mor og sønn dreier seg om rollespill. Både Johannes og Hanne får sagt en del om rollespill i de første setningene av romanen. For Johannes er dette en viktig del av hans utforsking av tilværelsen. For Hanne arter det seg ikke på samme måte. Hun vektlegger overfor Johannes at ”middelalderspillet er en fantasi”⁴³. Måten hun sier det på er noe desavuerende i forhold til Johannes sin virkelighetsoppfatning. For ham er rollespillet viktigere enn det meste, får man inntrykk av.

Johannes utfordrer Hanne når han drar på rollespill-helg i skogen: ”Du har ikke spilt rollespill noen gang, mamma, du vet ikke hva du snakker om [...] Prøv å skjønne at du ikke skjønner det, mamma.”⁴⁴ Hanne responderer ved å si at: ”Det er ikke noen vits i alltid å skulle

⁴¹ Anne Oterholm, *Etter kaffen*, Roman (Oslo 2002) 8-9.

⁴⁴ Oterholm, *Etter kaffen*, 9.

undervurdere de voksne. Det er rett og slett noe merkelig med disse rollespillene også, akkurat som om dere ønsker å frskrive dere all selvråderett. Det er ikke lett å forstå.”⁴⁵

Etter hvert som helgen går sin gang og Johannes er i Halden, trer Henrik inn på arenaen. Han kaster seg over temaet ”rollespill” i alle dets fasetter, og Hanne blir dratt inn i hans spill. Hun blir til og med selv en utøvende aktør, og gjør det hun selv kaller å frskrive seg sin selvråderett.

4.1.2.2 Hanne og Julie

Julie er 19 år og lever et mer selvstendig liv enn Johannes. Hun er student og har voksen kjæreste i Bergen. Hun bor fortsatt hjemme, og ”ernærer” seg fremdeles av morsomsorgen. Det er to temaer i teksten som spesielt viser relasjonen mor - datter. Jeg trekker frem disse for å belyse Hannes omsorgsfunksjon når det gjelder Julie. Det ene dreier seg om fenomenet ”noe godt”. Det handler i dette tilfellet både om mat og trøst til en sliten Julie som har omsorg for venninen Pia hele helgen og som må avstå ”trøsten fra kjæresten”. Det er også et tema i romanen som helhet. Hvorfor stjeler Hanne kjæresten fra datteren? Kanskje har hun også behov for omsorg og trøst? Da kan vi i så fall spørre: ”Hvem er mor og hvem er barn i denne romanen?” Dette vil jeg drøfte nærmere i avsnittet 4.2.2. Ved to anledninger i romanen kretses det omkring ”noe godt”. I det første tilfellet er det Hanne som tenker at hun skal lage noe godt til Julie fredag kveld. Det blir ikke noe av fordi Julie ikke kommer hjem, men i stedet velger å være hos Pia for å trøste henne. Både mor og datter legger for dagen verdier som handler om omsorg og trøst. I det andre tilfellet er det Julie selv som ønsker at Hanne skal lage noe godt til henne etter at hun kommer hjem fra Pia søndag kveld. Da er det Julie som søker trøst og omsorg hos mamma etter en lang helg full av ”forsakelse” av egne behov.

Et annet tekststed som belyser mor - datter - relasjonen, er der hvor Julie ønsker tilbakemelding på diktene sine. Her snakker Julie eksplisitt om sin morstilknytning til Hanne.

Første gang spørsmålet om ”noe godt” kommer opp, er når Hanne ligger på sofaen fredag ettermiddag og hviler. Hun lar tankene vandre og er innstilt på at Julie kommer hjem etter hvert og at hun da kanskje ønsker seg noe godt. ”Kanskje jeg skal lage noe godt til oss til du kommer hjem i kveld. Så kan du sitte sammen med din mor og se på video[...].”⁴⁶

Rett før Henrik ringer på tenker Hanne videre rundt temaet ”noe godt”: ”Jeg tror ærlig talt ikke det kommer til å skje noe særlig her før Julie er tilbake i kveld. Det er jo ikke sikkert hun har så forferdelig lyst på *noe godt*(min kursivering), heller.”⁴⁷ I setningen etter tenker hun: ”De død

⁴⁵ Ibid., 9-10.

⁴⁶ Oterholm, *Etter kaffen*, 11.

⁴⁷ Ibid., 12.

rom...Jeg er den døde...”⁴⁸. Vi kan stille spørsmålet om det er tilfeldig at den ene tanken avfødte den andre. Hanne kjenner på meningsløsheten og kjedsomheten når hun ikke lenger behøves i så stor grad i morsrollen.

Når Julie kommer hjem søndag kveld, har hun veldig lyst på noe godt. Hun synes hun fortjener det og forventer at Hanne stiller opp for henne.” Jeg har bare lyst til at vi skal sitte ute på kjøkkenet og drikke te og spise kake, mamma [...] Har vi noe vi kan bruke som kake, mamma? [...] – Men jeg har så lyst på noe godt.”⁴⁹ Hannes første reaksjon er: ”Alle trenger sikkert noe godt. Jeg har ikke lyst til å ha ansvaret for henne. Ikke i kveld. Ikke for noen.”⁵⁰ Dette tenker Hanne inni seg. Høyt sier hun: ”- Det er skillingsboller i fryseren”.⁵¹

Vi registrerer i forbindelse med disse to sekvensene som omhandler ”noe godt”, at det har skjedd et skifte i holdning hos Hanne. Fra fredag kveld når hun ligger på sofaen, til søndag kveld når Julie kommer hjem fra Pia, har det skjedd noe med Hanne så hun er i ferd med å slippe morsomsorgen for Julie. Hanne er i ferd med å gli inn i en annen tilstand – en transgresjonstilstand, et sted hvor det ikke lenger er så nødvendig å være en omsorgsperson for barna. I denne tilstanden er det først og fremst hennes egne behov som blir dekket, hennes behov for flukt fra den eksistensielle kjedsomheten.

På søndag formiddag snakker Julie og Hanne om Julies dikt. Julie skriver små dikt som hun liker å få respons på fra Hanne.

Men hvorfor får du meg til å lese diktene dine? Hvis ikke du tror jeg har kunnskapene som skal til for å kunne vurdere dem?

- Du er en veldig god leser. Det er jo det jeg sier hele tiden.

Men du er ikke skummel.

- Nei vel. Takk.

Hun ler.

- Vær så god. Og jeg mener absolutt ikke å være ekkel. Du må ikke slutte å lese diktene mine, da blir jeg helt gal. Det må du ikke finne på! Det er kjempe, kjempefint at du leser dem. Jeg elsker at du leser dem!

Mamma, JEG ELSKER DET!

Elsker?

–Ja.⁵²

I denne dialogen mellom mor og datter spiller Julie ut hele sin kjærlighet til moren. Hanne på sin side, har i denne delen av romanhandlingen allerede foretatt noen handlinger som gjør at hun hele tiden kjenner avstanden til Julie. Hun er midt inne i et svik, som allikevel ikke er Hannes erkjente følelse, men mer noe hun aner. Rett før Julie begynner å snakke om diktene tenker hun: ”Hvis ikke Julie hadde vært her, ville jeg gått ut igjen. Gått rundt og røykt.”⁵³ Avstanden mellom mor og

⁴⁸ Ibid.

⁴⁹ Ibid., 205.

⁵⁰ Ibid.

⁵¹ Ibid.

⁵² Oterholm, *Etter kaffen*, 210-211.

⁵³ Ibid., 210.

datter er her veldig stor, men Julie vet det ikke enda. Hun har foreløpig ingen mistanker om sviket, selv om hun aner at det muligens er noen ugler i mosen.

- Det var ganske uventet at *dere to* skulle finne på å gå ut sammen.[...] – Egentlig skjønner jeg godt at det er hyggeligere å være sammen med Henrik enn å dra langt av gårde helt alene, men konstellasjonen er litt rar, er den ikke?⁵⁴

Hun vet allikevel ikke enda at hun heretter kan måtte velge å leve sitt eget liv - uavhengig av moren.

4.1.3 Bruddet med morsrollen.

Hanne har sovnet da det ringer på døra fredag ettermiddag. Lett forfjamsset åpner hun. Utenfor står en mann hun ikke kjenner. Han presenterer seg som Henrik, Julies kjæreste fra Bergen. Hun blir stående i uvisse, siden Julie ikke er hjemme, og heller ikke kommer til å være hjemme den kvelden. Det blir til at hun inviterer ham inn. Han tar i mot invitasjonen og blir med inn. Etter å ha lånt telefonen for å snakke med Julie, blir han med inn i stua, der de innleder en samtale. Han er svært direkte og leder an i samtalen. Hanne spør om han vil ha kaffe. Hun liker på et vis at han dumper inn og skaper litt avveksling i livet hennes. Hun føler seg veldig stiv, mens Henrik er situasjonens herre. Han hopper dessuten elegant over det faktum at han sitter vis à vis en eventuelt vordende svigermor. Rollekonstellasjonen er rar, men det er det bare Hanne som er opptatt av. Der og da konverserer Henrik lett og lekende med Hanne og flørter med henne.

Hanne har langt, lyst hår og har på seg et kort, rødt skjørt. ”Skjørtet mitt er i grunnen veldig fint. [...] Julie ville ikke funnet på å gå i noe sånt. Hun går ikke i så korte skjørt for tiden. De skal iallfall rekke ned på kneet.”⁵⁵ Hun er 39 år gammel.

Etter en stund med prating, tar Henrik initiativ til å massere Hanne.

- Så da masserer jeg deg? Hanne?
 - Nei, nei.
- Plutselig ser det nesten ut som om han holder igjen et smil. Klarer ikke la være å smile likevel.
- Er du sjenert? Du er sjenert, Hanne. Det er det du er, ikke sant? Men det blåser vi i! Sånt kan ikke stoppe oss.⁵⁶

Fysisk berøring skjer altså mellom de to etter et par timers bekjentskap i en underlig rollekonstellasjon. Det er altså Henriks pågåenhet som bevirker at det oppstår en form for relasjon mellom dem. Det kan tenkes at det er forvirrende for Hanne at Henrik møter et behov i henne som hun ikke selv har erkjent, og at han dermed overrumpler med sin direktehet. Han treffer Hannes mest sårbare punkt; behovet for en mann. Dette er en hypotese, men hvorfor er hun ellers så klar til å forråde barna sine etter bare to døgn med Henrik? Det blir et voldsomt brudd med morsrollen

⁵⁴ Ibid., 137.

⁵⁵ Oterholm, *Etter kaffen*, 17.

⁵⁶ Ibid., 34.

at Hanne involverer seg med sin datters kjæreste. Men det hadde neppe skjedd om ikke Henrik var så pågående. Han lar ikke Hanne være i fred et sekund. Fra han kommer inn døra til han drar, er hun bondefanget. Det er kanskje ikke til å undres over at Hanne til å begynne med forvirres av den fremmede mannen. Han presenterer seg som kjæresten til Julie, men etter kort tid, later det til at kjærestens mor vekker vel så stor begeistring hos Henrik.

Hannes helg blir en kontinuerlig selvrefleksjon rundt det som skjer. Hun lar seg forføre og hun begynner å spille rollespill med Henrik. Og hele tiden går hun rundt og lurar på hvordan dette vil påvirke forholdet til barna. Mot slutten av helgen kjenner hun at alt er blitt kaos inni henne og at barna hennes lurar på hva hun driver med. Men hun drives inn i en situasjon hvor hun ikke lenger har kontroll.

Jeg vet ikke hva jeg skal si. Julie bare ser. Som om hun ikke lenger skjønner hvem jeg er. Ikke vet hvorfor jeg står her. Om jeg bor her. Om jeg bare tilfeldigvis er innom. Snur seg plutselig rundt. Forsvinner inn i stua, hun også. Lang. Slank. Ung. Mer suveren enn meg. Har hele livet foran seg. Jeg snur meg. Jeg tenker ikke. Hva skal jeg tenke på? Hun kommer til å slutte å elske meg hvis jeg gjør det. All tilliten hennes til meg vil forsvinne. Johannes' også. Han kommer til å ville være på hennes side. Ville passe på henne. Avvise meg. De kommer til å bli borte for meg. Jeg puster langsomt. Kontrollerer pusten. Jeg er nervøs Skjelver nesten. Klarer ikke la være å puste for fort. Men jeg vil ikke gå glipp av ham. Jeg vil være forelsket i ham. Akkurat som om det har vært sånn helt fra jeg så ham. Som om jeg har vært forelsket i ham helt fra han kom. Jeg svetter. Går ut i gangen. Jeg skjønner ikke hvor jakka mi er. Jeg vil ikke være her. Jeg vil ikke være her.⁵⁷

4.1.4 Identitet og morsrolle

Hanne er en kvinne som lever i senmoderniteten. Jeg ønsker å anvende Giddens' teorier om identitet for å si noe om hvem Hanne er. Han definerer selvidentitet slik: "Selvidentiteten skabes af den refleksive strukturering af selvfortællingene."⁵⁸ Jeg ønsker å si noe om hvem Hanne er med utgangspunkt i hennes "selvfortellinger"; som kvinne, datter, mor, lege, venninne, kollega og potensiell elskerinne til datterens eldre kjæreste. I denne forbindelse må vi også spørre hva som skjer med Hannes "refleksive strukturering av selvfortellingene" når Henrik kommer inn i bildet. "Ontologisk sikkerhet" er et nøkkelbegrep i denne sammenhengen. Hva skjer med Hannes følelse av ontologisk sikkerhet i romanhandlingen?

4.1.5 Hannes selvfortellinger

En stor del av romanen handler om disse selvfortellingene. I denne hører alle hennes selvrefleksive betraktninger hjemme om hvem hun er som kvinne i en alder av 39 år i senmoderniteten. Og det er gjennom alle parallellbetraktningene av Julie gjennom romanen at vi får vite hvem Hanne er som kvinne. Vi får vite at hun begynner å føle seg gammel. Hanne

⁵⁷ Oterholm, *Etter kaffen*, 226-227.

⁵⁸ Giddens, *Modernitet og selvidentitet*, 280.

sammenligner seg i romanen stadig vekk med Julie og er svært opptatt av alder. En måte å analysere romanen på, med utgangspunkt i Giddens' terminologi, er å si at Hanne selvrefleksivt er i ferd med å lete etter en ny selvidentitet som begynnende middelaldrende. Hun befinner seg på terskelen til et nytt stadium av livet der hun ikke lenger behøves i like stor grad som mor, oppdrager og forsørger.

Problemet for Hanne er at hun har et lavt refleksjonsnivå rundt egen situasjon. Hennes liv er preget av rutine rundt jobb og barn. Hun er ikke en tenkende type når det gjelder det eksistensielle nivået i livet. Hun er tvert i mot preget av dyp eksistensiell kjedsomhet. Hanne viser at hun har en bevissthet om seg selv som kjønnsobjekt. Hun har langt, lyst hår, og den fredagen Henrik kommer har hun på seg et kort, rødt skjørt. Gjennom Henriks blikk forstår vi at hun er attraktiv som kvinne. Samtidig virker Hanne å være merkelig ubevisst den virkningen hun har på ham. Hun gir ikke inntrykk av å være sensuell, men tvert i mot litt keitete og nervøs. Hun spiller ikke på sin femininitet, men virker ubevisst og umoden på dette området. Julie kommenterer Hannes begrensede erfaring med menn: "Du høres så utrolig bedrevitende ut, du har jo ikke akkurat vært noen rollemodell, når det gjelder det å ha kjærester. Vi har jo måttet gjette oss fram til det meste selv".⁵⁹ Henrik sier til Hanne:

- Vet du hva? Jeg ville aldri ha funnet på å dra ut i skogen med en kvinne som minnet om en ordentlig mor. Han snurrer skjerfet rundt halsen min.
-Du minner om Catherine Deneuve.⁶⁰

Her flørter Henrik åpent med Hanne og spiller på hennes ubevissthet om hvordan hun virker på ham, for å oppnå hennes gunst.

Hanne er enslig mor og har alltid vært det. Vi får vite at hennes mor har hjulpet henne med barna i studietida. Ellers virker det som om hun for det meste har greid seg selv. Barnas far bor i utlandet og later ikke til å være en sentral person i livet deres. I romanhandlingen er det eldste barnet, Julie, på vei ut av redet. Johannes er fortsatt avhengig av Hanne, men viser klare tegn på uavhengighet, det vitner den tidligere nevnte episoden med mobiltelefonen om. Hanne er på vei inn i et eksistensielt dilemma. Hun har levd et voksenliv med et tyngdepunkt rundt omsorg og livsmening rundt barna. Hun gjorde et valg da hun ble gravid, om ikke å leve med barnets far. Nå når hun nærmer seg midten av livet og barna er på vei ut av redet, kjenner hun følelsen av "døden i rommet". Denne følelsen velger jeg å oversette med "hva skal jeg finne på nå da?" Hanne ser ut til å befinne seg, eksistensielt sett, på tynn is.

Den fredagen handlingen starter har Hanne en telefonsamtale med sin kollega Marit. Marit ringer og spør om Hanne har planer for helgen. I løpet av samtalen skjønner vi at Hanne er en

⁵⁹ Oterholm, *Etter kaffen*, 214.

⁶⁰ Ibid., 87.

ensom person. Hun responderer ikke på Marits forslag om å gjøre noe sammen i helgen. Leseren forstår at hun ser på Marit mest som kollega, og at hun ønsker å opprettholde en distanse mellom sin yrkesrolle og privatsfæren. Vi hører ikke om andre personer i Hannes liv og fornemmer at hun holder avstand til andre.

Gjennom samtalen med Marit får vi et innblikk i Hannes yrkesliv. Hun har omsorg for sine pasienter og vi får inntrykk av at hun tar legejobben alvorlig. Gjennom Julies utsagn skjønner vi at Hanne er en som jobber mye. I begynnelsen av romanen har Hanne en spesiell pasient i hodet som hun driver fortløpende og vurderer om hun burde ha sendt videre for vurdering av kreft. Gjennom helgen glir alle slike tanker ut av oppmerksomhetsfeltet hennes. Hun blir langsomt helt oppslukt av egne, helt private anliggender og røyker etter hvert som en skorstein. Helt i begynnelsen har hun noen betraktninger rundt det med egen røyking.

Det er egentlig ikke noe jeg har mer lyst til i øyeblikket enn å sette meg ut på kjøkkenet med en sigarett. Det hjelper ikke hvor mye lege jeg skal være. Bare én eneste. Det er forferdelig at det skal være så vanskelig å slutte å røyke.⁶¹

Når helgen nærmer seg slutten skjønner hun ikke hvordan hun skal greie å gå på jobb mandag, etter alt som er hendt. Jobben er da definitivt ute av hodet hennes. I begynnelsen av romanen tenker Hanne noe om seg selv som viser at hennes liv til da stort sett har handlet om jobb. ”Selv om jeg ikke klarer å skjære ned på jobben. Aldri? Ikke nå med innføringen av fastlegeordningen engang.”⁶² Hanne prøver nok å holde distanse til andre mennesker og beskytter seg og er kontrollert.

Hva skjer når Henrik ringer på og gjør sin inntreden i Hannes liv? I løpet av en helg begynner noe å røre på seg i henne som leseren får inntrykk av ikke har skjedd på en stund. Hva er spesielt med Henrik som får Hanne ut av hennes vanlige modus? Hans offensive måte å være på gjør at Hanne ikke greier å verge seg mot ham når hun først har sluppet ham inn i huset.

Han reiser seg. Står litt og ser på all nipsen i bokhyllene våre. Går bort til vinduet. Snur seg. Kommer bort til salongen igjen. Støtter seg på stolryggen min. Jeg ser opp på ham. Plutselig er jeg ikke sikker på om jeg rødmer. Vet ikke hvordan jeg skal forholde meg til at han er så tett innpå meg. At jeg sitter og ser opp på ham.
Jeg har ikke lyst til å ha denne rollen.⁶³

Han oppfører seg ikke slik som mennesker flest ville gjort i hans situasjon. Han er pågående, offensiv og flørtende overfor sin kjærestes mor, kort tid etter at de har møttes for første gang. Han legger skikk og bruk til side, og gjør nærmest kur etter ett døgn samvær. Hanne er en type kvinne

⁶¹ Oterholm, *Etter kaffen*, 12.

⁶² Ibid., 12-13.

⁶³ Ibid., 7.

som er såpass kontrollert at hun vanligvis vil kunne holde mennesker på avstand. Hennes yrke som lege, hvor det er nødvendig å holde en profesjonell avstand har bidratt ytterligere. Hun har lang trening i å kontrollere seg selv. Henrik vipper henne imidlertid lett av pinnen. I samværet mellom de to er det Henrik som fører an. Han bringer henne altså inn i en situasjon hvor hun mister kontroll over seg selv.

4.1.6 Hvilke nye selvfortellinger i Hannes liv varsler romanen om?

4.1.6.1 Rollespillet i skogen

Giddens' definisjon av selvidentitet innebærer en fleksibilitet når det gjelder forandringsprosesser i menneskelivet. Selvidentiteten vil da innlemme nye selvfortellinger og strukturere seg selvrefleksivt på nytt.

Rollespillet i skogen innebærer noe helt nytt for Hanne. Ute i naturen med seg selv som Huldra og Henrik som Pan, oppgir hun "den vanlige Hanne". Hun slipper kontrollen. Hun løper rundt og lar Henrik komme nærmere inn på seg. Men det skjer også noe annet. Hun går inn i en spillsituasjon og innordner seg spillets iboende dynamikk.

- Jeg hører ham snakke.
- Jeg hører ikke etter. Han vinner ikke over meg. Huldra omgås ikke guder
- Huldra leker, hvisker han.
- Jeg har ikke sagt et ord.
- Ser ikke at det fra nå av er jeg som eier henne.
- Kanskje? Sannsynligvis ikke.
- Så lenge jeg vil.
- Det er stille.
- Ingen stemmer.
- Han har lagt seg tett inntil meg.
- Ligger urørlig. (...)
- Jeg skal løpe! Jeg vil løpe! (...)
- Jeg er til og med nervøs. Vil ikke fanges av Pan. ⁶⁴

Hvem er Hanne når hun gir seg hen i rollen som Huldra? Møter hun seg selv i en tilstand nærmere naturen, en slags naturtilstand. Og blir hun dermed mer primitiv? Er det slik at hun slipper til de primitive impulsene i seg selv og lar impulskontroll bli uviktig. Og er rollespillets iboende dynamikk slik at hun "tar den helt ut"? Måten hun oppfører seg på i møtet med Henriks tidligere kjæreste, Ingrid, ved skogshytta kan tyde på det. I denne settingen, der hun og Henrik fortsatt spiller, har ikke Hanne lenger kontroll med den "vanlige virkeligheten". Hun er fortsatt i den atmosfæren som rollespillet har brakt henne i kontakt med. Hun forholder seg til møtet med Ingrid som om hun og Henrik fortsatt spiller. Hanne prøver å innbille Ingrid at Henrik har blitt homofil

⁶⁴ Oterholm, *Etter kaffen*, 95-96.

hvorpå Henrik spiller homofil. I tillegg spøker de med at Hanne har en datter som er fotomodell. Hanne kaster seg deretter inn i et nytt rollespill med Henrik, hvor Ingrid intetanende blir ført bak lyset. Her greier ikke Hanne å se seg selv utenfra ,og spiller fortsatt. Også Henrik ”mister seg selv”. Dette er rollespillets iboende dynamikk. Spillet overtar situasjonen, og den kommer lett ut av kontroll når det ikke er en spilleder som styrer spillet.

Når Hanne sier ja til å spille rollespill, gir hun samtidig opp motstanden mot å bli forført av ham. Hun gir seg også hen til lysten til å la seg selv ”forsvinne” inn i en følelse av transgresjonsopplevelse. Samtidig skjer det at hun ”mister seg selv” i den forstand at hun etter rollespillet i skogen gjør og sier ting hun ellers aldri ville ha tillatt seg. Hun er ikke lenger ”den ansvarlige Hanne”. Denne nye selvfortellingen handler om aspekter i livet som til da har vært fremmed for henne.

Vendepunktet i romanen, hva gjelder Hannes morsrolle, er altså lørdag formiddag, i forbindelse med rollespillet. Etter denne hendelsen endres Hannes oppførsel. Da hun ga opp seg selv og var ”Huldra”, gjorde det noe med hennes oppfatning av seg selv. Hun slapp kontrollen og fikk kontakt med ”en annen Hanne”.

4.1.7 Rollespill og transgresjon

Hvis vi betrakter rollespillet i lys av Lars Frode Svendsens teori om eksistensiell kjedsomhet og transgresjon, vil jeg påstå at Hanne forvandler seg til Huldra i rollespillet, går hun inn i en transgresjon. Det handler om en overskridelse i sinnet. Transgresjonslogikk oppstår når individet hele tiden søker opplevelser som innebærer en overskridelse. Forførelse innebærer en mental og følelsesmessig overskridelse. Virkelighetsoppfatningen endrer seg pga rollespillet, og Hanne handler annerledes enn hun vanligvis gjør. Hun er i ”en annen dimensjon”. Hannes transgresjonstilstand bevirker at hun tar valg hun ellers ikke ville drømt om. Slike ting kan skje når man ikke kjenner seg selv, men går inn og ut av roller uten å ha en klar identitet, slik Sløk definerer begrepet identitet. Hvis vi her ser på Giddens sin teori om selvrefleksivitet, kan vi si at Hanne tester ut morsrollen opp mot egne, subjektive behov uavhengig av barna. Hun er i begynnelsen av en ny selvfortelling.

Transgresjonsopplevelsen i skogen blir et vendepunkt. Ut fra romanens ramme er det imidlertid umulig å si om det fører til noe godt for henne eller det motsatte. På første og siste side i romanen får leseren en anelse om at det fører til en katastrofe for hennes rolle som mor. Leseren får ikke vite om dette kun handler om hennes frykt, eller om det er reelt. Vi kan uansett slå fast at hennes rolle som mor har fått en alvorlig knekk.

4.1.8 Har Hanne en egen identitet?

Hvis vi anvender Giddens' identitetsdefinisjon, er Hannes selvidentitet refleksivt strukturert av selvfortellingene. Dersom vi analyserer Hanne i lys av Sløks definisjon av identitet og utsagnet om fastholdelse, kan vi se at hun ikke greier å fastholde sin identitet som mor når Henrik trer inn på arenaen.

[...] men dernest må det dessuten kunne fastholde sin identitet med seg selv under alle skiftende omstendigheter. Det kan ikke snart være én, snart én annen, men det må være den samme og seg selv fra den ene til den annen situasjon. Det skal med andre ord ikke bare skaffe en identifikasjon, det skal fastholde den.⁶⁵

Hanne får et problem fordi hun ikke greier å forene sin morsrolle med at hun lar seg forføre av datterens kjæreste. Med Sløks definisjon av identitet må vi også spørre om Hanne noensinne har hatt en egen fasttømmret identitet. Vi vet ikke mer om Hanne enn det som skjer i livet hennes en helg, men av hennes handlemåte denne helgen kan vi forsøksvis antyde at hun hele tiden spiller roller, slik Sløk definerer roller.

[...] men samtidig er det mer enn noe annet rollen som er medvirkende til å skape opplevelsen av fremmedhet, avstanden mellom en selv som aldri kan bli til i seg selv, og alle de roller som man snarere skjuler seg selv i enn kommer til syne gjennom. Det er livets rollestruktur som gjør identifikasjonsproblemet akutt.”[...]”En rolle er til før jeg spiller den; rollen er ikke noe jeg – opprinnelig frembringer, men jeg trer inn i den.”[...]”Følgelig står ethvert menneske i et uoverskuelig antall rolleengasjementer på én gang. Det er f. eks – for å bruke Kierkegaards særpregede språk – både etatsråd, ektemann og fuglekonge.⁶⁶

Giddens' identitetsdefinisjon er tilpasset en samfunnsforståelse som eksisterer i senmoderniteten, i risikosamfunnet. Hanne er en romanfigur av denne tiden, og vi kan si at Giddens' definisjon er mer anvendbar for å si noe om Hanne. Sløks definisjon er laget i en mer statisk tid enn vår samtid. Sløk, med sin definisjon, fanger ikke opp det nåtidige aspektet om risiko som nåtidsmennesket til enhver tid er utsatt for. Med det mener jeg bl.a. den sårbarhet mennesket i dag opplever fordi livsbetingelsene stadig endrer seg.

4.2 Julie

4.2.1 Julies selvfortelling

Julie blir i romanen for det meste framstilt gjennom førstepersons fortellerstemme, som er en upålitelig fortellerstemme. Hun blir dessuten karakterisert av Henrik i samtalen mellom ham og Hanne. Hun kommer *selv* til orde bare i dialogene med moren, med Henrik og så

⁶⁵ Sløk, *Eksistensialisme*, 62.

⁶⁶ Ibid., 70;66;66

vidt med Johannes.

Julie er 19 år, studerer forberedende på Blindern og er Henriks kjæreste.

To døgn er det temporale aspektet i romanen, men dialogene mellom romanpersonene viser også til fortid og framtid. Vi får ikke vite så mye mer om Henrik enn slik han framstår der og da i romanhandlingen.

I beskrivelsen av Hanne har jeg samtidig sagt en del om Henrik og hans væremåte. Jeg har beskrevet ham som pågående og grenseløs og temmelig egoistisk. Det siste viser seg kanskje mest i relasjonen til Julie.

Hun er datter av Hanne Halsten⁶⁷ og Per, og har vokst opp med moren og lillebroren Johannes. Faren har fast adresse på New Zealand, men Julie har tilbrakt noe tid sammen med ham. Per nevnes i romanen i forbindelse med at Hanne ligger på sofaen og ser på bilder:

”Et bitte lite et av Per. Men det er det ikke jeg som har hengt opp. Det var Julie i den perioden hvor hun virkelig elsket sin far.”⁶⁸

Julie trer fram som den mest helstøpte av personene i romanen, som en sterk og modig person. Hun er klok, oppegående og reflektert, og samtidig et varmt og omtenkstomt menneske. Julie har et godt og innholdsrikt liv. Hun er student, hun skriver dikt, og hun har kjæreste, venner og familie. Hanne tenker om Julie: ”I grunnen er jeg ganske fornøyd når jeg ser Julie stille opp for Pia sånn som hun gjør. Hun kretser ikke så mye rundt seg selv. Har egentlig aldri gjort det.”⁶⁹ Og videre: ”Hun tenker ganske voksent. Kanskje beundrer jeg henne litt. Det føles trygt at hun tenker så mye. Jeg ser på henne. Jeg vil gjerne ha en datter som setter fornuften i høysetet.”⁷⁰

4.2.2 Om Julie, Hanne og ansvarlighet

I Julies selvfortelling blir et spørsmål sentralt: Hvem er barn og hvem er voksen? Et avsnitt som tematiserer dette, er tekststedet hvor Julie snakker til Hanne om hvordan hun synes Henrik har oppført seg denne helgen. Hun understreker sin egen oppførsel som ansvarlig, men setter spørsmålstegn ved hans. Samtidig appellerer hun sterkt til Hanne som mor, men får nærmest ingen respons fra moren. Hanne er atspredt og svarer fraværende.

- Han er så selvrettferdig...
- Jeg ser på koppen hans.
- Vet du hva han sa? Du hører etter? Hallo? Mamma?
- Ja, da.

⁶⁷ Oterholm, *Etter kaffen*, 193.

⁶⁸ Ibid., 17.

⁶⁹ Ibid., 13.

⁷⁰ Ibid., 58.

- Han sa, nesten helt ordrett, at mine prioriteringer var ganske tydelige, og at det i og for seg ikke var noe galt med dem, hvis en så det fra *min* eller *Pias* side! Men ettersom han verken var Pia eller meg, så ble det for *brysomt* å bare skulle smile og gi sin velsignelse.⁷¹

Et annet sted i romanen er det Henrik som setter spørsmålstegn ved hvem som er mest ansvarsfull av Hanne og Julie, og mener implisitt at det er Julie. I begynnelsen av romanen er Hanne opptatt av at Julie ikke er slik at hun først og fremst tenker på seg selv. Dette er i forbindelse med at Julie tar seg av Pia hele helgen framfor å være sammen med kjæresten.

Det som gjør at Julie avviker i forhold til de fleste andre personer i romanens persongalleri, er at hun ikke først og fremst tenker på seg selv. Hun viser seg modig, sterk og ansvarsfull, slik hun håndterer situasjonen med bestevenninnen Pia, som er utsatt for utroskap. Disse egenskapene blir ekstra tydelige fordi forfatteren har et scenario der Julie blir satt på prøve. Henrik kommer på besøk til henne fra Bergen denne helgen, men Julie evner å sette egne behov til side. Denne forsakelsen er også det som tydeligst viser hvor forskjellig Hanne og Julie er. Julie gir hele helgen avkall på egne behov, og avslører samtidig den eldre kjæresten som umoden og narsissistisk. Han innser ikke at det dreier seg om en forsakelse fra Julies sin side. Hun ville naturligvis helst ha vært sammen med ham, men Henrik viser liten forståelse. Han ser nærmest på henne som egoistisk som velger å være hos Pia framfor ham selv.

Julie er så voksen at hun har innlatt seg i et forhold med en nesten 10 år eldre mann. Hun virker i begynnelsen av romanen å være glad i og forelsket i Henrik, men mot slutten virker hun mer tvilende. Hun har i løpet av den helgen romanen tar for seg, til dels gjennomskuet ham. Julie blir på slutten av boka stående som en kontrast til Henrik, idet hun framstår som ung, men klok. Han, på sin side, som en god del år eldre, men svært umoden.

4.2.3 Hvordan håndterer Julie morsviket?

Julie havner i løpet av romanen i en situasjon hun ikke forstår. Hun merker først diffust at noe er på gang. Først mot slutten av romanen går det opp for henne hva som er i ferd med å skje. Den mannen hun er forelsket i, har innledet en relasjon med moren hennes. Det handler for henne ikke bare om tapet av kjæresten, han er i tillegg utro med moren hennes. Konsekvensen er dermed at også moren har sviktet henne.

Tidligere i romanen har begrepet utroskap blitt snakket om rundt kjøkkenbordet lørdag morgen. Julie, Hanne og Henrik sitter og snakker om Pia og kjæresten hennes. Julie forteller at han har vært utro. Hun henvender seg mest til moren, Henrik sier lite. Kanskje det ikke er tilfeldig at Henrik sier lite? Dette vil jeg komme tilbake til i avsnittet om Henriks selvfortelling. De tar for seg utroskapstematikk, og Julie gir uttrykk for at hun ikke skjønner vitsen med å være utro, noe

⁷¹ Oterholm, *Etter kaffen*, 170.

Hanne sier seg helt enig i. I denne samtalen gir Julie klart uttrykk for at hun ville reagert annerledes enn det Pia gjør, dersom hun selv skulle bli utsatt for det samme.

Jeg ville hatet ham. Jeg ville gått fra ham. Jeg ville begynt på nytt for bestandig. Jeg ville tenkt at jeg måtte leve! At det var nødvendig å gråte og le og være gal og slutte å puste og slutte å sove, men fortsette. Men Pia vil ikke. Hun vil at alt skal holde opp, hun gjør hva som helst for at det skal bli som det var igjen.⁷²

Julie er selv i ferd med å bli utsatt for utroskap, men hun vet det ikke enda. Leseren får en idé om Julies styrke som menneske i utsagnet ovenfor, der hun uttaler seg om hvordan hun selv ville taklet å bli sveket. Hun uttaler seg på en slik måte at leseren aner at hun er en som overlever. Hun vil nok miste tillit og bli ”skadet”, men hun har allerede en idé om hvilken strategi hun ville bruke om hun selv ville bli utsatt for noe lignende som Pia. På slutten av romanen, da Hanne er i ferd med å begi seg ut i natten for å oppsøke Henrik, aner vi at det ligger an til et nært forestående brudd med moren. Julie er i ferd med å avsløre og fordømme moren for uetiske og sårende handlinger mot sin egen datter. Julie er ikke den typen menneske man trækker ustraffet på. I sitatet under har Henrik ringt og foreslått for Hanne at hun skal komme og treffe ham søndag kveld og kanskje overnatte. Hanne prøver seg med en nødløgn overfor Julie:

- Kutt ut! Faen, mamma! Moren til Selina er ikke hjemme! Jeg snakket med Selina i går da jeg var ute! Jeg kjenner panikken. Jeg ser på henne.
- Hun var i hvert fall kommet hjem nå.
- Det tror jeg ikke noe på! Du ljuger! [...]
- Det er noe som er så jævlig, mamma. Du er bare så jævlig, helvetes rar. I går da du dro på restaurant sammen med Henrik og trakk rundt i skogen. Hvorfor er du så mye sammen med Henrik? Hva er det dere holder på med?⁷³

Julie aner uråd og hun vil slett ikke finne seg i morens oppførsel. Hun vil ikke akseptere tillitsbruddet og sviket fra Hanne. Julie vil gå sin vei. Om dette skjer får vi imidlertid ikke vite, fordi romanen slutter her, søndag kveld. Det som også står åpent er om det muligens er Hanne som vil gå sin vei.

4.2.4 Åpen utgang av romanen

Dette er en åpen roman med ulike åpninger for en utgang. Julie kan gå, eller Hanne kan gå. De kan fortsette å leve videre hvis de greier å snakke sammen om det som skjer. Det er litt som i de klassiske eventyrene. Barnet må begi seg ut i verden uten støtte fra mor og far for å søke lykken alene. Hanne blir i så fall stående som hekse som spiser barna sine.

4.2.5 Julie og Hanne

⁷² Oterholm, *Etter kaffen*, 54-55.

⁷³ Oterholm, *Etter kaffen*, 222-226.

Romanen har upålitelig jegforteller, nemlig Hanne. Det som er fortellerteknisk interessant er at Julie som person spretter fram i dialogene. Hele romanen er preget av at Hanne har et problem med seg selv. Hun er 39 år og virker usikker ved inngangen til det hun selv kaller ”middelalderen”. Derfor ser hun på Julie med en ”eldre” kvinnes øyne. Hun er muligens sjalu uten å erkjenne det for seg selv. Hanne har ofte tanker om Julies utseende.

De rene trekkene. De milelange øyevippene. Det overrasker meg alltid når jeg virkelig ser på henne at hun ganske enkelt ser ut som hun gjør. At hun er *min datter* med et sånt utseende.⁷⁴

Det er nærliggende å sette disse tankene i forbindelse med hvem hun selv er i den livsfasen hun befinner seg i. Men Hanne er ikke så reflekterende som Julie, og framstår nærmest som passiv, på grensen til apatisk i teksten. Hanne er svært opptatt av røyk! ...flukt...gjennom hele romanen. Julie er helt motsatt. Hun er oppegående, vital, kritisk og prøver seg på dialoger med moren. Men hun blir ikke møtt eller sett. Hanne er helt i sitt eget. De fleste tankene Hanne har om Julie i romanen er implisitt relatert til henne selv. Det er få tanker hun har som dreier seg om Julie - barnet hennes. Hanne er likevel på sporet av seg selv noen steder i romanen: ”Jeg vet at kjæresten hennes ikke skal ha noe med meg å gjøre. Vet at han bare skal være hennes. At jeg helst ikke skal være her. Jeg har ikke noe behov for å være her. Jeg har bare drukket en kopp kaffe.”⁷⁵

Kanskje er det egentlig bare sånn at jeg har lyst å treffe en mann igjen. Ha en kjæreste? Det er ikke direkte umulig for meg å skaffe meg en som ikke kjenner Julie. En som ikke kjenner noen. Som jeg kan bli kjent med helt på egen hånd.⁷⁶

4.2.6 Julie og identitet

Julie passer inn i Sløks perspektiv på identitet. Hun er helstøpt og prinsippfast, noe vi kan se i de tre sitatene ovenfor. Det første handler om hennes syn på Henrik i det at hun konsentrerte seg om bestevenninnen denne helgen. I dette sitatet kom det fram at hun mistet respekt for ham, og dessuten at hun var fortvilet pga forelskelsen. Hun skjønte at hun var forelsket i en mann uten ”ryggrad”, en narsissistisk mann. I sitatet om utroskap kom det fram at Julie ikke ville finne seg i svik, hun ville gå, starte på nytt. I det tredje sitatet sier hun klart fra til Hanne at hun gjennomskuer løgnen hennes og at hun vil ta det ille opp dersom det viser seg at Hanne har gått bak ryggen hennes.

⁷⁴ Ibid., 67.

⁷⁵ Oterholm, *Etter kaffen*, 66.

⁷⁶ Ibid., 178.

Sitatene viser at Julie har det Sløk kaller en fasttømret identitet. Hun fastholder identiteten gjennom romanen, og viser tegn på at hun vil være handlingsdyktig og i stand til å takle de situasjoner som møter henne uten å bryte sammen.

4.3 Henrik

4.3.1 Henriks selvfortelling

Henrik er en mann på 27 år som dukker opp hjemme hos Hanne fredag ettermiddag. Han presenterer seg som Julies kjæreste. Han er en høy og har langt hår i hestehale. I væremåte må han kunne sies å være pågående og intens. Han er stipendiat i historie ved Universitetet i Bergen.

Henrik tar raskt et initiativ overfor Hanne; han inviterer seg selv inn, selv om Julie ikke er hjemme. Han slår seg ned, takker ja til kaffe, og begynner å ”intervjue” Hanne. Gjennom hele helgen kommenterer han hennes morsrolle. Allerede etter en halvtime i sofaen hos Hanne starter de nærgående spørsmålene. Han tar styringen over kommunikasjonen mellom de to, og kommenterer at Hanne ser anspent ut, og tilbyr seg å massere henne. Han er et kroppslig agerende menneske med stor fysikk. ”Julie har helt tydelig funnet seg en mann som er vant til å være fysisk.”⁷⁷ Henrik ”fyller” både det fysiske og ”psykiske” rommet rundt seg. Etter som helgen går, fremtrer Henrik tydeligere for leseren. Det blir etter hvert åpenbart at han liker ”å spille”, ”å leke” og å manipulere. Vi får ikke vite så mye mer om Henrik enn slik han framstår der og da i romanhandlingen.

I beskrivelsen av Hanne har jeg samtidig sagt en del om Henrik og hans væremåte. Jeg har beskrevet ham som pågående og grenseløs og temmelig egoistisk. Henrik er nøkkelen til handlingsutviklingen i romanen. Det er han som er ”den handlende”, mens Hanne er den passive. Problemet med Henrik er at han handler impulsstyrt. Han har ingen retning i det han foretar seg. Det ser vi når han uten videre legger an på moren når datteren ikke er i nærheten. Henrik er en som tar for seg som det passer han. De handlingene han foretar seg i romanen er sterkt narsissistiske, noe Julie bemerker søndag formiddag. (sitat s.29) Etter hvert som Hanne blir kjent med Henrik, spør hun seg om det er en forvokst utgave av Johannes hun har med å gjøre. Hanne blir i tvil om Henriks ”alder”. Henriks spesielle, pågående oppførsel får henne til å undres, og han virker provoserende på hennes avmålte væremåte. Hun har hele tiden temaet *alder* i bakhodet. Til å begynne med er temaet alder relatert til at han er Julies kjæreste, og det faktum at han er mange år eldre enn henne.

⁷⁷ Oterholm, *Etter kaffen*, 28.

Etter hvert blir hun fokusert på ”alder” i forhold til mannens ungdommelige *væremåte*. Hun tenker: ”Guttete. Mest som Johannes, [...] Ung for alderen.”⁷⁸ Hun funderer i begynnelsen på hvordan hun skal greie å plassere ham:

Jeg tror jeg har problemer med å finne ut hvordan jeg skal være overfor ham fordi han er for gammel i forhold til at han skal være kjæreste med Julie, og for ung til at jeg klarer å snakke med ham som om han skulle være en mann på min alder.⁷⁹

4.3.2 Om Hanne, Henrik og rollespill

Rollespill er i romanen koblet først og fremst til Johannes, og dernest til Henrik. Hanne blir motstrebende dratt inn i et rollespill med Henrik. Man kan si at hun blir et offer for rollespillet. I begynnelsen av romanen definerer hun rollespill som noe Johannes er opptatt av, som et ungdomsfenomen. Når Henrik dukker opp, og som voksen mann er opptatt av det samme som Johannes, greier hun ikke helt å skille de to. Henrik virker begeistret når Hanne forteller hva Julies lillebror skal gjøre denne helgen. Hun forteller om Johannes og rollespillet, og Henrik responderer med å si at dette er et fenomen som fascinerer ham sterkt.

- Tror du ikke det er interessant å kunne innta posisjoner som man ikke ellers ville hatt? Skifte ståsted Hanne.
Skifte ståsted, Hanne... det er mulig han burde vært i Halden sammen med Johannes istedenfor å sitte her å vente på Julie?⁸⁰

Henrik prøver nesten fra første stund å bearbeide Hanne til å bli med på et rollespill. Jeg mener det er grunn til å stille spørsmål ved hvorfor Henrik er så opptatt av rollespill? Hva ønsker han å oppnå med å få Hanne med på det? Hvorfor er han i det hele tatt så opptatt av Hanne? Min hypotese er at han ikke egentlig er så opptatt av Hanne som person, men at han i henne ser et menneske han kan ”spille” med. Han fornemmer fra første stund hennes usikkerhet i forhold til ham, og han benytter anledningen til å gjøre maksimalt ut av situasjonen.

Henrik prøver å forføre Hanne med alle tenkelige midler. Han fokuserer på *morsrollen* blant annet ved å nevne at han studerer myter om gudinner. Han leser høyt i en bok for Hanne om dette temaet. I skogen sier han innsmigrende til Hanne at hun ligner Catherine Deneuve. Henriks ulike ”rollespill” med Hanne denne helgen, er en lek omkring begreper knyttet til morsrollen og maskulinitet versus femininitet. Hva gjelder det sistnevnte kontrastparet, har Henrik mye på hjertet, og han forvirrer Hanne i sin intellektuelle lek med ord. Han forteller blant annet hva han driver med i sin forskning:

⁷⁸ Ibid., 28.

⁷⁹ Ibid.

⁸⁰ Oterholm, *Etter kaffen*, 24.

Det blir en slags undersøkelse av forholdet mellom kjønn og kultur med fokus på maskulinitetsformer. Jeg har blant annet tenkt å se på om voldsstrukturene i moderne maskulinitetsformer har fått basisretninger lagt flere hundre år tilbake.⁸¹

Hanne innser at hun ikke greier å følge opp Henriks intellektuelle konversasjon.

På lørdag spiller Hanne og Henrik et "live-aktig" rollespill i skogen med Henrik som Pan og Hanne som Huldra. I tillegg *leker* Henrik seg med tanken på å bytte ut datterkjæresten med morkjæresten. Da Henrik får ideen om å spille rollespill med Hanne, blir han helt uforutsigbar i sin impulsstyrte væremåte. Han minner om barnet som elsker å manipulere "den voksne" i sin nærhet. I og med at Hanne er voksen og mor, og dermed kan gå inn i en slik rolle for ham, griper han anledningen begjærlig.

- Hvis du er mammaen min, kan jeg bare sovne. (...)

- Du er i hvert fall en gjøkunge.

- Mamma!"

- Han setter seg opp.

- Fy, mamma!

Jeg ler. Jeg klarer ikke la være. Det blir for merkelig.

- Til forveksling minner du faktisk mer om en mann enn et barn på utsiden. Hvilket du sikkert setter pris på når du bare kommer litt til deg selv igjen, men det gjør deg til sjuende og sist vanskelig å plassere i mammas seng.⁸²

Det er i denne flørten med Hanne at Julies betydning for Henrik minker." - Har du lyst å gå en tur i skogen, Julie? Bare vi to..."⁸³ Julie kan ikke gå tur. Etter en stund blir det klart at Henrik og Hanne skal gå tur. De blir kjærester på denne turen. Hanne og Henrik er egentlig svært like. De er grenseløse i psykologisk forstand. Henrik erstatter uten videre datteren med moren, og det virker uviktig for ham at Julie glir ut av "synsfeltet" hans. Han "glemmer" henne på sett og vis. Han blir litt etter litt mer opptatt av moren hennes. Det oppstår en dynamikk mellom ham og Julies mor som gjør alt annet uviktig for ham. Med Hanne kan han boltre seg som et "barn," fordi hun lar seg manipulere. Han og Hanne passer som hånd i hanske i sine ulike prosjekter. Hans prosjekt i denne anledning er å være "barn". Hele helgen bolttrer han seg i alle varianter av rollespill overfor Hanne- den manipulerbare. Hun på sin side, griper i sin økende eksistensielle kjedsomhet, begjærlig sjansen for en transgresjonsopplevelse. Etter turen i skogen, sier hun til Julie: "- Jeg tror jeg bør være deg takknemlig som sørget for at jeg kom meg ut. Nå som dere er blitt så store, kommer jeg meg aldri ut lenger, det er ingen som vil være med meg..."⁸⁴

⁸¹ Ibid., 23.

⁸² Oterholm, *Etter kaffen*, 46 (Sitatet er grafisk identisk med romanen)

⁸³ Ibid., 57.

⁸⁴ Ibid.,183.

4.3.3 Forfatterens agenda når det gjelder rollespill

Hvilke krefter gjør seg gjeldende i spillet mellom Hanne og Henrik? Dette temaet handler om forfatterens metakommunikasjon med leseren, og hennes agenda er trolig å si noe om at mennesker i senmoderniteten spiller roller. De mange rollespillene i romanen er virkemidler hun benytter for å tydeliggjøre; hun undersøker i romanen hva som skjer med mennesker som spiller roller, og som ”tar den helt ut” i form av rollespill. Hun viser hvordan rollespillet bevirker at menneskene *kan miste kontroll* over livene sine. Det er nettopp det som skjer med Hanne i romanen; hun mister kontroll. Giddens kaller denne typen hendelser ”det skjebnesvangre øyeblikk”. Det er øyeblikk hvor mennesker gjør skjebnesvangre ting som ”har en irreversibel karakter”⁸⁵. Spilleets mekanismer later til å oppta Oterholm i høy grad. Er man først i gang med et spill er det veldig vanskelig å stoppe midt i. En spillmekanisme kan eksempelvis være å ikke gi seg midt i spillet. Fordi Hanne blir med Henrik på spillet hele veien, setter hun seg selv i en situasjon med risiko for henne selv.

Jeg leser det dit hen at Hanne lar seg fange, og blir til en brikke i Henriks spill. Henrik nyter selve spillet og følelsen av å ha styringen. Både Hanne og Julie blir således brikker i Henriks spill. Forskjellen mellom Hanne og Julie er at Hanne lar seg manipulere av Henrik, mens Julie gjennomskuer ham. Julie deltar egentlig aldri i spillet, men holder i hele romanen på med ”det egentlige”, ”virkelige”, ansvarsfulle livet, mens de andre personene i romanen driver med rollespill.

4.3.4 Om rollespill og fenomenet kjedsomhet

Jeg forstår det slik at Hanne blir med på rollespillet fordi hun blir forført, og at hun lar seg forføre fordi hun lider av kjedsomhet. Selve kjedsomhetsfenomenet blir derfor en nøkkel til å forstå hvorfor hun innlater seg på å spille. Henrik kjeder seg ikke nødvendigvis. Hans agenda er ”selvfortellingen om kvinnen” i en ny versjon. Den selvfortellingen som er med på å strukturere hans selvidentitet. Her er spillet som sådan selve strategien. Hans spill handler om å skape situasjoner hvor han blir sett av kvinner, og hvor han kan speile seg i den andre.

4.3.5 Om Henrik, rolle og identitet

Hva er Henriks selvidentitet? Romanteksten viser at Henrik har narsissistiske trekk.

⁸⁵ Giddens, *Modernitet og selvidentitet*, 137.

I sitatet under beskriver psykoanalytikeren og forfatteren Rollo May en narsissistisk personlighetstype. Sitatet er hentet fra kapitlet ”*Individualisme i narsissismens tidsalder*” i boken ”*Myter og identitet*”.⁸⁶

Vår tids ensomme og isolerte individ har gitt navn til et nytt psykoterapeutisk begrep, passende kalt ”narsissistisk personlighet”[...] I terapien representerer den narsissistiske pasient den moderne myte om ensom individualisme. En slik person har få, om noen, dype forhold til sine medmennesker og mangler evne til å få tilfredsstillelse eller glede ut av de kontakter han har. Han er den ”deprimerte mannen i grå dress”, slik romaner, viser og dikt har beskrevet ham. Christopher Lasch gir en god beskrivelse av en slik person i *The culture of Narcissism*.⁸⁷ Han har gjort seg fri fra fortidens overtro og tviler til og med på sin egen angst.... Selv om hans seksuelle legning er mer liberal enn puritansk, gir det ham ingen varig glede. Han krever øyeblikkelig tilfredsstillelse og lever i en tilstand av konstant rastløshet frembrakt av utilfredsstilte lidenskaper...⁸⁸

Den siste setningen i sitatet er en beskrivelse av Henrik slik han fungerer i romanteksten. Han inntar *forførerrollen*. Henrik forfører to kvinner parallelt i ”*Etter kaffen*”, Hanne og Julie, mor og datter. Kanskje er dette det viktigste man kan si om Henrik, at han er en forfører, en Don Juan. Han liker tanken på å erobre flest mulig kvinner, og legger gjerne til side uskrevne regler for mellommenneskelige forhold.

Henrik er også en som benytter seg av overtaket når han treffer kvinner. Han er ni år eldre enn Julie. Her er aldersforskjellen avgjørende for hans dominerende rolle. I sitt møte med Hanne får Henrik makt over henne fra første stund. Hun åpner opp for ham, lett fortumlet etter middagsluren, og inviterer ham inn. Han bruker maktstrategier for å ta innersvingen på henne. Kanskje leser han henne som en åpen bok; utsultet på en mann i livet sitt, preget av kjedsomhet, ingen spesielle planer for helgen etc.

Vi møter også Ingrid, en tidligere kjæreste. Han lyver henne rett opp i ansiktet. Er det fordi han er skruppelløs, eller er det fordi han fortsatt er ”i rollespillet” etter at han og Hanne har vært i skogen? Trolig er det en kombinasjon.

I rollespillet kan Henrik ta forførerinstinktet helt ut. Han oppnår en transgresjonsopplevelse sammen med Hanne. Da har han henne der han ønsker. Rollespillet virker i denne sammenheng som den ultimate forførelse. Rollespill i to akter:

1. Morsrollen. Hjemme i huset: en slags innledende forførelsesmanøver.
2. Pan og Huldra i skogen

Hva er det som *driver* Henrik? Hva er han ute etter?

⁸⁶ Rollo May, *Myter og identitet: Behovet for myter i vår tid* (Oslo 1995), 87.

⁸⁷ Christopher Lasch, *The culture of Narcissism: American life in an age of diminishing expectation*, (New York 1991), 43.

⁸⁸ Ibid., 90.

4.3.6 Om Peer Gynt-typen slik Rollo May ser ham

I boken *Myter og identitet* har May et eget kapittel om Peer Gynt. ”*Peer Gynt* kan kalles det tyvende århundres mannsmyte, for skuespillet gir et fascinerende innblikk i det moderne menneskets adferdsmønster og konflikter.”⁸⁹ Videre sier han:

Det Peer Gynt ikke kan gjøre, uansett hvor flink han er til å forføre, springe rundt i verden, og skryte, er å forholde seg følelsesmessig oppriktig til et annet menneske. Å grunnlegge et forhold, å uttrykke empati, å bygge opp noe. Alt dette er en del av et ekte forhold til et annet menneske. Peer får det ikke til.⁹⁰

Jeg finner sterke likhetstrekk mellom Peer Gynt, slik May ser ham, og Henrik i ”*Etter kaffen*”.

Peer Gynt-typene er ikke tomme skrythaler, de er faktisk talentfulle. De er nok bløffmakere, det er så, men de bruker sin styrke – som er virkelig nok – på den prøve – og – feile –måten som Peer er eksempel på. Han er en sterk mann som taler ut fra såret stolthet og prøver å finne seg selv, som han snart skal fortelle oss på mange måter, til tross for bristen i hans selvilde. Slike personer kommer aldri til å drive det til noe, ikke fordi de mangler evner, men fordi de alltid er speilinger av noe annet eller andre. Til trøst bygger de opp sin myte. De er menn som går på tomgang.⁹¹

May skriver videre om Peer Gynt i forbindelse med forførelsen av bruden i bryllupet på Hegstad, at det er: ”et eksempel på de voldsomme forførelsesscenene en slik mann kan stille i stand, en mann som kan bruke sex som redskap”⁹² Han sier videre at: ”Vi ser blant våre pasienter mannstyper som tvangsmessig lever ut dette atferdsmønsteret: *forføre og forlate*.”⁹³

Ibsen sier, med dikterens innsikt, at ”seg selv nok” er den som forfører Ingrid og så vraker henne etter bortførelsen når hun gråtende klynger seg til ham. ”Seg selv nok” er essensen i den narsissistiske personlighet som vi har beskrevet i syvende kapittel.⁹⁴

Peer Gynt forfører og forlater, mens Bateman i *American Psycho* forfører og myrder. Henrik i *Etter kaffen* kan sies å være i besittelse av en slik narsissistisk personlighet som Rollo May beskriver. Han forfører først Julie. Han drar på besøk til henne og oppdager snart at hun har en flott mor. Han ser sitt snitt til å forføre Hanne når Julie er ute av syne, og har ingen skrupler verken når det gjelder Julie eller Hannes tanker og følelser.

Når romanen slutter, ligger det i kortene at Henrik ikke kan bli en varig partner for Hanne. Han virker altfor ustabil til at relasjonen kan vedvare. Og slik Hanne er, er det kanskje det som passer best for henne også. Hun har vanskelig for å knytte seg til en mann. Henrik er mest sannsynlig kun en episode i hennes liv. Allikevel er det slik at: ”konsekvensene av det episke forløpet ligger utenfor tekstens mandat.”⁹⁵

⁸⁹ May, *Myter og identitet*, 135.

⁹⁰ May, *Myter og identitet*, 143.

⁹¹ Ibid., 138.

⁹² Ibid., 139.

⁹³ Ibid.

⁹⁴ Ibid.

⁹⁵ Geir Gulliksen, sitat, forklart på s. 43. i denne oppgaven.

Når jeg sammenligner med *American Psycho*, og dessuten antyder at Henrik hører under Giddens kategorisering ”sex addiction”, så må dette sies å være mine antydninger om hvem han er. Hans handlinger i romanen peker mot visse personkarakteristika.

4.3.7 Om Giddens, forførelse og ”sex addiction”

Hvilke strategier kan brukes for å takle eksistensiell kjedsomhet i senmoderniteten? Hvis vi anvender Lars Frode Svendsens utsagn om kjedsomhet og ser dem i lys av Rollo Mays og Giddens’ teorier om forførelsesstrategier, kan de betraktes som en strategi for å takle eksistensiell kjedsomhet.

Giddens tar opp temaet ”addiction to sex” på linje med for eksempel alkoholavhengighet. Det handler om en avhengighet av å få tilfredsstilt seksuelle behov så ofte som mulig. I *Intimitetens forandring*⁹⁶ beskriver han dette. Her nevner han mennesker som i enhver situasjon vil være åpne for seksuelt samvær med andre, og som aktivt oppsøker det. Disse menneskene har ofte hatt hundrevis av seksualpartnere. Fenomenet gjelder mest menn, men forekommer også hos kvinner. Om fenomenet seksuell forførelse skiller han mellom tidligere tider og nåtiden. Han refererer til historien om Casanova⁹⁷ – som en historie fra tidligere tider - den gang det var en bedrift for en forfører ”å drepe dyden”. Han beskriver forføreridealet den gang tilsvarende det å jakte på dyretroféer for å henge opp på veggen. I vår tid, etter kvinners frigjøring på det seksuelle området, er det ikke en tilsvarende bedrift ”å drepe dyden”. Tvert i mot er ”kvinnen med på leken”. Hvis vi her vektlegger det gamle maktmotivet i menns behov for å forføre, oppleves det ikke lenger som ”å vinne en seier,” det ”å nedlegge” en kvinne. Aktiviteten er av en slik art at den faller tilbake på mannen selv. Den kan føre til *sex addiction*. Giddens beskriver den episodiske seksualiteten. Han sier: ”Den kan ses som mændenes masseflugt fra forhold der forbinder seksualitet, selvidentitet og intimitet.”⁹⁸

4.3.8 Om ”sex addiction” og kjedsomhet

Patrick Bateman i romanen *American Psycho* er et eksempel på en person som blir avhengig av å forføre forskjellige kvinner, for så å myrde og lemleste dem. Han har ikke kontakt med den normale virkeligheten. Han lever i en type storbysamfunn som kriminologen Nils Christie⁹⁹ beskriver som ”det løse, anonyme samfunnet” - i motsetning til ”det lille, tette samfunnet” som har sterk sosial kontroll. Mord i løse samfunn foregår i storbyens anonymitet og lar seg sjelden oppklare. P. Bateman lever totalt i sin egen forskrudde virkelighet. Han er

⁹⁶ Giddens, *Intimitetens forandring*, 70.

⁹⁷ Ibid., 85-86.

⁹⁸ Ibid., 145.

⁹⁹ Nils Christie, *Hvor tett et samfunn*, (Oslo 1975)

tilsynelatende en vellykket forretningsmann. For å orke å leve i sin eksistensielle kjedsomhet må han ha stadig sterkere stimuli. Han har dermed nådd det stadiet Giddens beskriver under betegnelsen *addiction*¹⁰⁰. Bateman er imidlertid også en *forfører* slik Giddens beskriver *den moderne Casanova*.

Lars F. Svendsen analyserer Bateman ut fra et kjedsomhetsperspektiv. Behovet for transgresjon blir for Bateman "en metode" til å overskride kjedsomheten. Når jeg her velger å inkludere Giddens' teori om *addiction* i seksuell forstand, er det fordi transgresjon og *addiction* kan ses som to sider av samme sak. Selve transgresjonen er det mennesket blir avhengig av. Dette fenomenet er beskrevet i oppgaven. Transgresjonsformer av ett eller annet slag er lett å ty til for de som er i den eksistensielle kjedsomheten vold. Begrepet kan benyttes til å forklare alle former for avhengighetsdannelse enten det gjelder spill, stimulerende, kjemiske stoffer eller f.eks. seksuelle forførelsesstrategier.

Higen etter transgresjonsopplevelser er eksistensielt sett en form for unngåelsesatferd. I sitatet om Heidegger og begrepet "stemthet" framgår det at Heidegger oppmuntrer til å *erkjenne* kjedsomhetsfølelsen. Først da kan mennesket handle eksistensielt klokt. Det må erkjenne sin "stemthet". Mennesker som velger, bevisst eller ubevisst, å gå inn i transgresjoner, *unngår* å kjenne etter og finne ut av sin "stemthet"(befintlighet). Transgresjon er et fenomen som i sin natur er avhengighetsbefordrende.

4.3.9 Et maktperspektiv anvendt på romanpersonene i *Etter kaffen*

Jeg antyder ovenfor at Henrik kan ha et slektskap med *en moderne Casanova* slik Giddens beskriver denne type mann, og med P. Bateman i visse henseende. Det kan hevdes at han anvender en form for subtil makt over *to* kvinner ved sin *Casanovamåte* å opptre på. Han utnytter Julie ved først å legge an på henne - ei tenåringsjente som er ni år yngre enn seg selv, for så å vrake henne. For ham selv er grunnen god nok. At Julie velger å yte omsorg overfor bestevenninnen framfor å være sammen med Henrik som kommer helt fra Bergen, er for Henrik god nok grunn til å droppe henne. Det har dessuten dukket opp et mer fristende objekt som den narsissistiske Henrik kan speile seg i. Makten over Julie blir total ved at han legger an på moren hennes. Relasjonen med Hanne er kanskje en utmerket hevn? Kanskje demonstrerer han overfor Julie at hun lett kan byttes ut? I tillegg nyter han situasjonen fordi Hannes motvillighet fremstår som en utfordring.

¹⁰⁰ Giddens, *Intimitetens forandring*, 70.

Giddens vil kunne hevde at Henriks opptreden overfor Hanne og Julie handler om hans selvfortelling om kvinner. Henriks narsissistiske personlighet er slik at han pånytt og pånytt går inn i nye møter med kvinner for å kunne speile seg. Seksuelle handlinger omtales ikke eksplisitt i romanen. Det handler mer om forførelse og subtil maktanvendelse fra Henriks side. Flørtingen mellom Hanne og Henrik i romanhandlingen bygger seg imidlertid opp mot en forventning om noe seksuelt. Formen på romanen *Etter kaffen* er imidlertid slik at [...] ”konsekvensene av det episke forløpet ligger utenfor tekstens mandat.”¹⁰¹ for å bruke en setning fra Gulliksens omtale av Hauglands roman. Romanen legger på siste side opp til det totale sviket fra mor til datter der mor skal la seg forføre seksuelt av datterens kjæreste. ”Jeg lukker døra forsiktig. Jeg vil være forelsket. Jeg vil så gjerne være forelsket i ham”.¹⁰² Dette tenker Hanne i det hun forlater hjemmet for å treffe Henrik pånytt på hotellet der han skal overnatte.

5.0 AVSLUTNING

5.1 En plassering av *Etter kaffen* i et samtidsperspektiv

5.1.1 Innledning

Anne Oterholm plasserer seg som forfatter i rekken av minimalistiske, norske forfattere. Andre forfattere som nevnes under denne type kategorisering er blant andre Hanne Ørstadvik (født 1969) debuterte med romanen *Hakk* i 1994. Tormod Haugland, (født 1961) debuterte med romanen *Under* i 1994. Håvard Syvertsen (født 1962) debuterte med novellesamlingen *Nå vil han ikke tenke på det* i 1992. Tale Næss (født 1969) debuterte med romanen *Månen har ingen hender* i 1992. Den noe yngre Trude Marstein (født 1973) debuterte med romanen *Plutselig kvalme* i 1998.

Tematisk plasserer Oterholm seg blant dem som Per Thomas Andersen refererer til i boken *Tankevaser - om norsk 1990-tallslitteratur* der han skriver om fenomenet ”uro i redet.” Oterholm skriver som Trude Marstein (*Plutselig høre noen åpne en dør*) og Hanne Ørstadvik (*Kjærlighet*, 1997) om den ”etter-familiære situasjonen”. Romanene handler om enslige kvinner som er preget av ensomhet og uro i sine alenemødretilværelser, og som er usikre på seg selv i en tid hvor familien har gått i oppløsning og hvor de ikke lenger har klare modeller for handlingsvalg.

¹⁰¹ Gulliksen, Geir: ” Skrive og stryke”, essay, *Kritikkjournalen*, (Oslo 1995), 35.

¹⁰² Oterholm, *Etter kaffen*, 227.

En fellesnevner for romaner skrevet av disse forfatterne kan være det uttrykket Giddens bruker for å si noe om dyptgående endringer i samfunnet i senmoderniteten.

Vår interpersonelle eksistens er ved at blive fuldstændig forvandlet, og den involverer os alle i det jeg vil kalde *de dagligdagse sociale eksperimenter*, som de omfattende sociale forandringer mer eller mindre tvinger os til at engagere oss i.¹⁰³

5.1.2 Gulliksens essay om norske minimalistiske forfattere

Geir Gulliksen er opptatt av to forskjellige skrivemåter i nyere norsk litteratur:

I et essay som har tittelen *Skrive og stryke*¹⁰⁴ sier han at alle forfattere hele tiden holder på med begge deler:

Alle gjør det. Stryker og skriver videre. Likevel, eller nettopp derfor, kan vi, forsøksvis, skille mellom to typer litterær praksis, der den ene stilsikkert fremviser hendelser og forløp som taler sitt eget tydelige språk uten å røpe med et ord hva teksten handler "om". Og på den andre siden, altså, en praksis der tekstens tema blir utførlig benevnt, forklart, problematisert og analysert. På den ene siden Kjell Askildsen, på den andre Dag Solstad.[...] Det er altså tre bøker, alle svangre med uuttalt og uforklart mening, som har foranlediget denne digresjonen. Tormod Hauglands *Varmare*, Hanne Ørstadviks *Entropi* og Anne Oterholms *ikkenoe annet enn det du vil: tre romaner*.[...] og det som er felles for alle tre er at forfatterne skriver som om de har strøket godt.¹⁰⁵

Om Ørstadviks roman sier han blant annet at den minner om punktromanen fra 1980-tallet. Den er bygget opp av korte tekster plassert på høyresider og hvor venstresidene er blanke. Handlingen drives framover av hallusinasjonene til hovedpersonene og romanen ender i ett mord. Alt står uforklart av forfatteren.

Om Oterholms roman skriver Gulliksen at den "beskriver en kvinne som i enda større grad enn hos Ørstadvik befinner seg i et utematisert mørke, utenfor samfunnsmessige eller sosiale forklaringsmodeller."¹⁰⁶ Om hovedpersonen i romanen sier han at hun blir sett og beskrevet gjennom sin brors øyne. Det er en incestsituasjon som blir beskrevet i romanen, men Gulliksen sier i essayet at det ikke skjer en utforsking av incestsituasjonen i seg selv som hos for eksempel dramatikerne Sam Shepard og Lars Norén. Det finnes i romanteksten ingen foreldre eller sosiale sanksjoner, "bare en skakkjørt og intens kjærlighet: "en slags galskap."¹⁰⁷ Han sier at alt er underforstått og immanent i denne romanen.

¹⁰³ Giddens, *Intimitetens forandring*, 17.

¹⁰⁴ Geir Gulliksen, "Skrive og stryke", essay, *Kritikkjournalen* (Oslo 1995)

¹⁰⁵ Ibid.

¹⁰⁶ Ibid., 36.

¹⁰⁷ Gulliksen, "Skrive og stryke", 36

Om Hauglands roman sier han at tekstens viktigste ærend er å antyde, og at den dermed står seg godt som kortroman. "[...] konsekvensene av det episke forløpet ligger utenfor tekstens mandat."¹⁰⁸ Gulliksen sier om *Varmare* at den særpreges ved at "den så å si aldri tar konsekvensen av de sporene som blir lagt ut; ingen valg blir tatt, ingen avgjørende hendelser finner sted."¹⁰⁹

Gulliksens forsøker altså å si noe om den nyere norske litteraturen som går under benevnelsen minimalistisk. I det neste avsnittet ønsker jeg å ta for meg begrepet minimalisme, og refererer da til en artikkel av journalist Geir Vestad i Norsk Litterær årbok 1999.¹¹⁰

5.1.3 Om minimalisme

Selve begrepet "Minimalism" ble lansert i 1937 av den russiskfødte amerikanske kunstneren John Graham. "Minimalism is reducing of painting to the minimum ingredients for the sake of discovering the ultimate, logical destination of painting in the process of abstracting". Det skulle gå 30 år før minimalismebegrepet fikk gjennomslag. Det var i essayet *Minimal art* av Richard Wollheims (1966). Edward Strickland skriver i boken *Minimalism: Origins*¹¹¹ "was largely unheard outside of art and avant-garde music circles until the eighties, and no one seems certain how to define it even now." Begrepet er blitt omfavnet av massekulturen som et *lingua franca*-fellespråk og representerer en slags stilistisk enkelhet og strenghet i kunsten. Det er nakne verk, blottet for ethvert dekorativt element og gjerne med vekt på geometrisk enkelhet. Det tar avstand til alt som kan minne om ekspressive teknikker

Sitat fra Vestads artikkel:

Minimalismen i 60-årenes billedkunst ble da også sett på som en reaksjon mot den abstrakte ekspresjonismen. Men begrepet får i 60-årene en tilleggsbetydning, idet det også kommer til å referere til en tendens hos billedkunstnere til å presentere som kunst ting som er nærmest umulig å skille fra ikke-kunstgjenstander ; dvs som er "minimally differentiated from mere non-art stuff". Og det er et poeng av en viss relevans også i den minimalistiske diktningen.¹¹²

¹⁰⁸ Ibid.

¹⁰⁹ Ibid.

¹¹⁰ Geir Vestad: "Minimalismens tiår", essay, Norsk litterær årbok, 1999 (Oslo 1999),

¹¹¹ Edward Strickland. *Minimalism: Origins* (Bloomington 1993), 15.

¹¹² Vestad, "Minimalismens tiår", 153.

I tråd med E. Stricklands beskrivende definisjon kan man si at minimalismen er en retning som arbeider med færrest og enklest mulige virkemidler og som unngår detaljer og kompleksitet. Den minimalistiske kunsten har en tendens mot det *statiske*, ”event-free narrative”, “expressionless lyrics” og “aborted or circular dialogues.” Den har en upersonlig tone med vekt på overflatebeskrivelser og en likelydighet i beskrivelsen av personer og objekter.

Den *litterære* minimalismen er et senere fenomen enn minimalismen innen alle de andre kunstartene. Vestad skriver blant annet:

Den litterære minimalismen er da også et språkkritisk prosjekt som har et utgangspunkt i opplevelsen av at språket enten har mistet sin betydning og er blitt tømt for innhold, eller at det rommer underliggende skjulte meningslag. Den språklige knappheten som kjennetegner den minimalistiske prosaen, er ikke noe mål i seg selv, men karakteristisk for en litteratur som arbeider med et språk som ikke lenger fungerer eller er meningsbærende, men der ordene vekselvis skjuler og avdekker en avgrunn.¹¹³

5.1.4 Forbilder for norsk litterær minimalisme

Vestad skriver i sin artikkel:

Norske minimalister arbeider i en tradisjon som kan betraktes som forlengelsen av såvel den franske nyromanen som Roland Barthes’ teori fra *Litteraturens nullpunkt* om ”écriture blanche” – den hvite nøytrale skrivemåten. [...] en litteratur som er tilsynelatende nøytral i uttrykket, men med en heftig kjerne.¹¹⁴

Med det siste mener Vestad å si at selv om skrivemåten er kjølig, registrerende med vekt på overflate så kan det ”ligge en sterk emosjonalitet i tekstene, med en egen spenning mellom den kjølig-registrerende tørre knappheten og en underliggende inderlighet.”¹¹⁵ Nettopp det siste er tilfellet med Oterholms *Etter kaffen*. Svært mye i romanen dreier seg om den hverdagslige handlingen ”å få seg en kopp kaffe”. Under overflaten ulmer det imidlertid av en spenning som på slutten av romanen blir spent som en streng. På overflaten kan det virke som om romanen mest har handlet om noen mennesker som gjennom en helg har røyket og drukket kaffe. Gulliksen sier i essayet ”Skrive og stryke” at:

Den ferdige teksten går svanger med en hemmelighetsfylt og uuttalt mening. Denne typen erfaringer nedfeller seg, som kjent, i uttrykk som ”undertekst”, i forestillinger om at meningen ”ligger mellom linjene”, eller i det ”usagte”, og selvfølgelig: det utsigelige.¹¹⁶

Dette sitatet uttrykker det samme som Vestad sier over ”der ordene vekselvis skjuler og avdekker en avgrunn.” I *Etter kaffen* sier Hanne at hun kjenner døden i rommet¹¹⁷. Dette utsagnet bærer hele Hannes grunnstemning og gir også grunnstemningen for romanen som helhet jamfør

¹¹³ Ibid., 154.

¹¹⁴ Ibid.

¹¹⁵ Ibid.

¹¹⁶ Gulliksen, ”Skrive og stryke”, 35.

¹¹⁷ Oterholm, *Etter kaffen*, 13.

Heideggers uttrykk ”befintlighet.” Det er Hannes jeg-person som bærer romanhandlingen, derfor er det hennes grunnstemning som bærer romanens stemning. Derfor kan vi også si at denne stemningen bærer underteksten i *Etter kaffen*. Underteksten er fra første setning svanger med en type varslende katastrofestemning, den varsler det Giddens kaller skjebnesvangre øyeblikk: ”Skjebnesvangre øyeblikke representerer en trussel mod det beskyttende hylster, som skærmer individets ontologiske sikkerhet [...]”¹¹⁸

Forfatteren Trude Marstein tar for seg to romaner av Anne Oterholm i essaysamlingen *Konstruksjon og inderlighet*.¹¹⁹ Det dreier seg om romanene *tilfeldigvis begjær* og *Etter kaffen*. Når det gjelder Oterholms skrivemåte er hun blant annet opptatt av begrepet overflate. Overflatebeskrivelser nevnes i teksten ovenfor av flere som et typisk trekk ved den minimalistiske litteraturen. Marstein prøver i essayet å drøfte forskjellen mellom trivallitteratur på den ene siden og minimalistisk litteratur med ”overflatebeskrivelser” på den andre siden. Om Oterholms bøker skriver hun:

Dybden, underteksten, klangbunnen er ikke der, eller den *kan ikke pekes på*. Ingen kan si hva som står mellom linjene. Det er derfor det er så vanskelig å si noe om bøkene – underteksten er så utydelig, og på en måte kan man absolutt bli i tvil om den er der, men på en annen måte mener jeg at man ikke kan det.¹²⁰

Oterholm selv skriver i sitt essay at hennes skrivemåte med mange overflatebeskrivelser handler om at hun ønsker leserne skal ”innta posisjonen som den dømmende eller moralske eller tenkende instansen”¹²¹ Hun sier blant annet at hun ønsker at leseren skal være klangbunnen. At leseren skal være med ”å tilføre teksten mening”¹²² synes Marstein er ”overraskende. Deilig. Provoserende.”¹²³

5.2 Konklusjon

5.2.1 Identitet og transgresjon

¹¹⁸ Giddens, *Modernitet og selvidentitet*, 136-137.

¹¹⁹ Trude Marstein, *Konstruksjon og inderlighet: Essays*, Oslo 2004.

¹²⁰ Ibid., 79.

¹²¹ Oterholm, Anne. ”Det herreløse.” Essay. *Vinduet* nr 1. Oslo 2003, 5.

¹²² Marstein, *Konstruksjon og inderlighet*, 90.

¹²³ Ibid.

Jeg har anlagt et perspektiv om at hovedpersonen Hanne befinner seg i en grunnstemning av eksistensiell kjedsomhet, og at dette blir avgjørende for hennes handlemåte i roman-handlingen. På grunn av denne ”stemthet”en er hun med andre ord for sløv til å se hva hun egentlig driver med. Hun er i det minste for sløv til å bry seg særlig om mulige konsekvenser av sin oppførsel. I problemstillingen spurte jeg om Hannes forhold til Henrik innebar en *intendert* ondsinnet handling mot datteren. Svaret på dette er sammensatt. Mine analytiske funn tilsier ikke at det er en *intendert* ondsinnet handling fra morens side. Det er ulike årsaker til Hannes oppførsel i romanhandlingen.

1. *Kjedsomheten* og en begynnende *tomhetsfølelse* fordi barna er på vei ut av redet.
2. Hennes *passivitet* bevirker at hun lar seg dra inn i noe som hun, ettersom helgen skrider fram, mister kontrollen over.
3. Selve fenomenet *utflytenhet i intimsfæren* i senmoderniteten. Samfunnet har ikke lenger sosiale sanksjoner mot enkeltindividers atferd.

En kombinasjon av punktene 1 og 2 er årsaken til Hannes svik mot Julie. Hanne føler nok også en slags underlegenhet i forhold til sin vakre, unge datter. Mange sitater i teksten viser hvordan hun beundrer Julies flotte utseende. Hun tenker også at det ikke er så farlig med Julie om hun ikke får Henrik. Datteren er så pen at hun sikkert raskt vil finne seg en ny kjæreste, hun er dessuten så ung. Den stemmen vi hører her er en som prøver å rettferdiggjøre sine handlinger og unnskyldte seg. Det er en stemme som ikke tar ansvar for situasjonen hun befinner seg i. Dette er ”heksa som spiser barnet sitt”, som ernærer seg av avkommet. Det er her vi ser at Hanne ikke er den mest voksne av mor og datter. *Etter kaffen* er en roman som beskriver en situasjon hvor mor går fra voksenrolle og inn i en infantil rolle. Det er en beskrivelse av et menneske som ”mister seg selv”. Hun blir satt på en prøve hun ikke består og som viser seg å være, for å bruke Giddens, et skjebnesvangert øyeblikk. Når vi anvender *Sløks* definisjon av *identitet* ser vi at Hanne ikke fastholder foreldrerollen. Hun er ikke et menneske som er ”en og den samme”. Julie derimot, er en og den samme i hele romanen. Julie er hel, hun fastholder en egen identitet gjennom hele romanen. Hun gjennomskuer moren på slutten, det går kanskje går mot et brudd mellom mor og datter. I hvert fall har Julie hevdet i teksten sitt syn på utroskap. Hun er ikke en som finner seg i at noen er utro mot henne. Det som skjer mellom Hanne og Julie i romanen kan ses på som en slags utroskap fra mor til datter. Vi kan si at Hanne ikke er tro mot foreldrerollen.

5.2.2 Kjedsomhet og samtidsperspektivet

Hannes ”stemthet” må ses i sammenheng med den tiden hun lever i og den livssituasjonen hun befinner seg i. Hanne lever i senmoderniteten i en ”etter-familiær” situasjon. Hun er sårbar fordi

hun har levd et liv uten å ha særlig omgang med menn. Hennes barn har vokst opp uten en nær mannsperson. Hanne har hatt fullt foreldreansvar for to barn. I den fasen av livet hun nå er på vei inn i den såkalte "middelalderen", er barna i ferd med å bli selvstendige. I begynnelsen av romanen ligger hun på sofaen og kjenner "døden i rommet". Hun er i ferd med å ta inn over seg at det ikke er bruk for henne som omsorgsperson i samme grad som før. Det er grunn til å tro at Hanne lenge har befunnet seg i en situasjon av eksistensiell kjedsomhet. Det har imidlertid hele tiden vært bruk for henne hjemme. De daglige rutiner har sørget for det Giddens benevner *ontologisk sikkerhet*. Det er grunn til å anta at det er nettopp daglige rutiner som har holdt hjemmet sammen. Hvordan kan alt ellers så lett rakne? Når det er så enkelt for Hanne å svikte Julie, er ikke det nettopp tegn på at Hanne ikke har ekte morsomsorg for Julie? Denne aktuelle helgen er det totalt brudd med "det vante". Hanne trenger ikke lage "noe godt" til barna. De er perifere, opptatte med sine egne ting. De lever egne liv. Hannes helg må planlegges ut fra hva hun selv ønsker å gjøre. Dette makter hun ikke. Hun har vage planer om å dra på hytta, men greier ikke å realisere dette. Hun blir oppringt av kollegaen Marit som har lyst å gjøre noe sammen med Hanne. Hanne orker ikke det. Hun sier hun er et "slakt" på fredagskveldene. Med andre ord har hun ikke overskudd eller lyst til å gjøre noe som helst. Når Henrik ringer på døra, lar hun seg dra inn i noe. På grunn av sin "stemthet" greier hun ikke å være særlig aktiv. Trude Marsteins omtale av Oterholms bøker inneholder utsagn som "passivt, malplassert begjær"¹²⁴. Hanne er i en viss forstand svært passiv, og er maktesløs mot Henriks forførelse. Hun glir inn i hans maktsfære og blir "fanget" i dette feltet, fordi hun ikke har noe aktivt forsvar. Eller kanskje fordi hun "ikke har noe liv"? I det å "ikke ha et liv" ligger nettopp et element av eksistensiell kjedsomhet.

Helgen bringer Hanne helt ut av fatning (søndag kveld tror hun ikke at hun blir i stand til å gå på jobb mandag morgen, noe som vanligvis er utenkelig i Hannes liv). Hun er kommet inn i en ontologisk usikkerhet; det har skjedd et brudd med de vante rutiner. I dette bruddet har morsomsorgen opphørt. Hanne har i helgen gått ut av morsrollen, og på slutten av romanen orker hun ikke å være hjemme: "Jeg vil ikke være her. Jeg vil ikke være her. Jeg ser på Julie og Johannes fra døråpningen. Jeg vil elske ham."¹²⁵ Uttrykksmåten "jeg vil elske ham" er ikke uttrykk for at hun elsker. Hun har ikke blitt forelsket. Hele Hannes handlingssett viser at det ikke handler om kjærlighet, men at transgresjonen blir en flukt fra den eksistensielle kjedsomheten. Behovet for denne flukten viser seg å være større enn behovet for å ha omsorg for barna.

¹²⁴ Marstein, *Konstruksjon og inderlighet*, 86.

¹²⁵ Oterholm, *Etter kaffen* 227.

Bibliografi

- Andersen, Per Thomas. *Norsk litteraturhistorie*. Oslo 2001.
- Andersen, Per Thomas. *Tankevaser: Om norsk 1990-tallslitteratur*. Oslo 2003.
- Beck, Ulrich. *Risikosamfundet: På vei mod en ny modernitet*. København 1997.
- Christie, Nils. *Hvor tett et samfunn*. Oslo 1982.
- Giddens, Anthony. *Modernitet og selvidentitet*. København 1996.
- Giddens, Anthony. *Intimitetens forandring*. København 1994.
- Gulliksen, Geir. "Skrive og stryke". Essay. *Kritikkjournalen*. Oslo 1995.
- Johnsen, Ellen. *Plutselig, virkelig: om språk, erkjennelse og identitetsproblematikk i to nyere, norske romaner: en analyse av "like sant som jeg er virkelig" av Hanne Ørstadvik og "Plutselig høre noen åpne en dør" av Trude Marstein*. Hovedoppgave i allmenn litteraturvitenskap. Universitetet i Bergen. Bergen 2004.
- Lasch, Christopher. *The culture of narcissism: American life in an age of diminishing expectations*. New York 1991.
- Marstein, Trude. *Konstruksjon og inderlighet*. Essays. Oslo 2004.
- May, Rollo. *Myter og identitet: Behovet for myter i vår tid*. Oslo 1995.
- Nyeng, Frode. *Eksistensens filosofi: Om frihet, angst og mening i eget liv*. Oslo 2003.
- Oterholm, Anne. *Etter kaffen*. Roman. Gyldendal forlag, paperbackutgave, Oslo 2002.
- Oterholm, Anne. *ikke noe annet enn det du vil*. Roman. Oslo 1995.
- Oterholm, Anne. *Avbrutt selskap*. Roman. Oslo 1996.

- Oterholm, Anne. *Avslutningen*. Roman. Oslo 1999.
- Oterholm, Anne. *tilfeldigvis begjær*. Oslo 2001.
- Oterholm, Anne. *Sannheten*. Roman. Oslo 2004.
- Oterholm, Anne. *En analyse underveis: med basis i Marguerite Duras sin tekst Détruire, dit-elle : tekstens stemme*. Hovedoppgave, Universitetet i Oslo. Oslo 1994.
- Oterholm, Anne. "Det herreløse." Essay. *Vinduet* nr 1. Oslo 2003.
- Rottem, Øystein. *Norges Litteraturhistorie. Etterkrigslitteraturen*, Oslo 1996-98.
- Rottem Øystein. Anmeldelse av *tilfeldigvis begjær*, roman av Anne Oterholm. *Dagbladet*, 16.05.01
- Sløk, Johannes. *Eksistensialisme*, Oslo 1966.
- Strickland Edward. *Minimalism: Origins*. Bloomington 1993.
- Svendsen, Lars Fr.H. *Kjedsomhetens filosofi*. Oslo 1999.
- Vestad, Geir. "Minimalismens tiår". Norsk litterær årbok, 1999. Oslo 1999.